

T
R
E
S
O
R
S

Volum 2

Llibret editat per l'Associació Cultural Falla Molina - Claret de Xàtiva

Equip de redacció: Àngela Calatayud, Maria Tormo, Guillem Alborch

Disseny de caixa contenidora, cobertes i maquetació: Guillem Alborch

Correcció de textos: Maria Tormo

Explicació de la Falla: Guillem Alborch

Col·laboracions literàries: Àngela Calatayud, Guillem Alborch, Antoni Martínez Revert, Antonio Martín Llinares, Hernan Mir, Rafa Tortosa, Agustí Garzó, Anna Soro, Enrique Díaz Bala, Purificació Mascarell, Begoña Chorques, Maribel Vicedo, Mª Carmen Perucho, Alejandra Mompó, José Ramón Cerdà.

Il·lustracions: Fina Caldes

Fotografies: Sonia Ramón, Carlos Pascual, Antoni Marzal, Guillem Alborch, Alejandra Mompó.

Publicitat: Junta Executiva Falla Molina-Claret

Coordinació publicitat: Marc Hervàs

Impressió i enquadernació: Blauverd Impressors S.L. (Alcàntera del Xúquer)

Confecció del Troquel: Troqueles Blanes S.L. (Xàtiva)

Contracolat i troquelat: Manipulats Xúquer S.L. (Alberic)

Tirada: 500 exemplars

Dipòsit Legal: V-481-2011

Molina Claret a les xarxes socials:

Llibre online:

Escaneja el QR

El llibre ha participat en la convocatòria dels premis de la Generalitat per a la promoció de l'ús del valencià de l'any 2024.

Aquest llibret participa en els Premis de les Lletres Falleres.

Aquest llibre participa al Premi al Millor Llibre de Falla i al de la Millor Coberta, en la convocatòria dels premis de les Falles de Xàtiva 2024.

Els Pirates del Cànyoles

Per José Ramón Cerdà (Trellater)

*Els Pirates del Cànyoles,
prop del cementeri han aparcat.
Navegant moltes jornades,
a Xàtiva han desembarcat.*

*A la ciutat s'han trobat,
tresors amb molt de valor.
Merda de gos, de gat,
també de persona major?*

*Poca gent pel mercat,
venedors canviant d'emplaçament.
El comerç local preocupat,
tots mirant cap a l'ajuntament.*

*Els habitants del nucli antic,
patint soroll per tot arreu.
Així ho anuncia el periòdic,
a bombo, platet i altaveu.*

*Contenidors amagats,
que no en funcionen cap.
Estan tots desbaratats,
sense eixir del seu forat.*

*Tants diners que costaren,
la maquinària i l'acoblament.
Fons públics que malgastaren...
Algú li haurà tret rendiment?*

*Rebentades de canonades,
per on l'aigua va i se'n fuig.
Provocant, moltes vegades,
als veïns, molèsties i enuig.*

*S'han trobat amb altres pirates,
caminant per la ciutat.
I entre falsos somriures,
cordialment s'han saludat.*

*Pirates com els d'un partit Popular,
que quasi guanyen les eleccions.
Amb un furgó sense parar de rodar,
i sense donar explicacions.*

*No van necessitar,
acudir a cap debat.
No van voler parlar,
per cuidar, al "preparat".*

*Callat, millor va estar,
vist a la fi el resultat.
Perquè quan el senties parlar,
es veia inexpert de veritat.*

*Hi ha un pirata perdut i ofès,
que porta VOX a la bandera.
I de les dones, els drets,
li produeixen gran caguera.*

*Els pirates del PSOE i Xàtiva Unida,
han confirmat la seua unió.
Per a mantindre l'alcaldia
i deixar al PPVOX en l'oposició.*

*Roger i Amor l'idil•li han començat.
Sembren Peter Pan i Campaneta.
El Pacte de l'Almodí han signat,
deixant al marge a la dreta.*

*Sembren Vox i el Partit Popular,
Sparrow i el Capità Garfio en acció.
La temuda dreta que cal parar,
perquè no torne la inquisició.*

*Pirates a ple combat,
lluitant com bestioles...
Aquesta ciutat s'han trobat,
Els Pirates del Cànyoles.*

*Pirates
del
Cànyoles*

*Monument
Molina-Claret
2024*

*Artista:
Vincent
Albert Garcia*

Secció Primera

Foto: Guillem Alborch, sobre esbós de Paco Roca ▶

Mestre Navilier:
Uincent Flbert Garcia

Contramestre:
Paco Barbes Roca

Pirates del Cànyoles

Explicació i relació de la falla

Autor:

Guillem Plomacurta Flborch

TRIPULACIÓ:

Capità:

Lord Roger John

Sobrecàrrec:

Amor "La belle Amoureuse"

Timoner: Xelo Long Angulo

Marineria:

Raquel Lady Gentleman, Patxo

Garracurta Reig, Maria Canyallar-

ga Beltrán, Pedro Espantalda-

veros, Uicent Ulldepésol Lluch,

Lena Rascacordes Baraza, Alfred

Menjatrons Boluda, Sir Hèctor

Charli i Suzzane de Gomar

Grumets:

Marcos Smith i Paco Trencacames

QUADERN DE BITÀCOLA DEL VAIXELL "SOCARRAT"

Xàtiva,
15 de març de 2024

Sent les vuit del matí hem atracat el vaixell al mateix punt de partida, el riu Cànyoles al seu pas per Xàtiva. Han estat 365 dies de dura travessia a la recerca de tresors. Hem arribat, de vet nou, a atracar al port d'aquesta històrica ciutat. Tota la tripulació ha sobreviscut a l'aventura de solcar els mars i els oceans.

A la fi, però, ho hem aconseguit. Portem amb nosaltres grans tresors i ho celebrarem. Seran quatre dies de festa amb tots aquells que vinguen a veure'ns. Correrà el ron, i altres begudes espirituoses... com el suc de taronja, els refrescos amb café licor, i l'orxata fresqueta. I la nit del 19 de març, abans d'emprendre una nova travessia cremarem aquests vells i humits taulons. Aquest "Quadern de Bitàcola" conté referències a tot allò que ha succeït en l'aventura dels Pirates del Cànyoles.

Foto: José Luis Mollà ►

1a estada, amb atracada

*Hui el Capità Lord Roger John
alçant, la veu i l'espasa, ens ha
deixat ben clar qui mana i com està
la situació a bavor i a estribord.*

*Soc Roger, el Capità.
Per a manar al vaixell pirata,
faré un pacte monumental
i governaré altra vegada.*

*La meua intenció és tornar
al riu Canyoles la vida.
Un pacte hauré de signar
amb...*

*I amb l'alcalde un munt de peixos,
cadascun del seu color.
Són els diversos pobles,
des de Xàtiva a Aiacor.*

*El riu no està com abans,
de Vallés a Font la Figuera,
des de Moixent a Canals,
açò ja no és el que era...*

*Pobles, polítics i empreses
sense estima, ni mirament,
han abocat les runes.
Pobre Cànyoles pudent!!!*

2a estada, amb enamorada Un pacte amb Amor

*Aquest matí la nostra sobrecàrrec a la
tribulació, Amor "La belle Amoureu-
rse", ha descobert que portàvem els
polissons a bord, una mica rebolicats.
El temps que portem solcant la mar
acaba per trastornar-nos. La camara-
da Amor, farta de les voltes que ens
peguen els pelicans hui s'ha llançat per
ells.*

*A pels vots es llança
la valenta pirata,
per furtar-los la pitaça
amb perícies de gata.*

*Ens acompanya una flor
que respon al nom d'Amor,
demostrant molt de valor
apuntant-se a aquest comboi.*

*Lady Amor, posa condicions,
prioritzant els seus valors.
I signant per conveniència,
Lord Roger les accepta.*

*Ara els cavallets de mar.
Als dos costats de l'esquerra
custodien la nostra ciutat
a la dreta plantant guerra.*

*És la nostra sirena, Amor,
lliure, per totes i tots lluitant
amb drets d'LGTBI i d'inclusió
i amb Xàtiva Unida, Endavant.*

*En la falla, un fort crit alcem,
en defensa de la gent alliberada,
els maltractaments rebutgem.
Visca la dona empoderada!!!*

3a estada, amb atracada La Contaminació de l'entorn

Ja fa molt de temps que estem a la recerca del tresor i encara no hem albirat res. El guaita del pal major, Natxo Garracurta Reig, cada vegada està més gàbia perquè no veu terra fèrtil. Tots els camps són regats amb poca aigua i bruta.

Guaita al pal major
Natxo Garracurta Reig.
Mai té por a la maror,
ni als diners de l'Ajuntament.

La destrucció ha divisat:
No resta ni flora, ni fauna,
el paisatge s'han carregat,
ni poden regar amb aigua!!

Ple de canyars descuidats,
Trencant sèquies i camins,
Fent la guitza als veïns,
per on voldrien passar.

I entre empresaris i alcaldes,
s'han carregat el patrimoni.
De manera irreversible,
caigut en mans del dimoni.

Com els que ací hem plantat,
ninots d'estranya aparença,
que amb perspicàcia han deixat
l'ecosistema embrutat.

Entre el curtit de pell i el tèxtil,
de poblacions com Canals,
posaren la depuradora
quan ja era massa tard.

En el nostre record està,
el bo d'Arcadio Santaeulària
que enviava a la Casa de la Ciutat,
mostres d'aigua contaminada.

Mentre el llaurador es queixa:
Ja no hi ha res saludable,
reguen amb aigua i merda
el nostre estimat all tendre!!

4a estada, amb xopada Brolla l'aigua pel carrer Sant Josep

Alfred Menjatroncs Boluda, pirata
historiador que va tractar a un
antic llibre seu, la configuració
de la xarxa d'aigües de Xàtiva,
ha constatat fent un tomb pels
carrers alts de la ciutat que mi-
raculosament, l'aigua brolla pels
carrers.

De la xarxa municipal,
jau allà pel Bellveret
un antic dipòsit d'aigua
que s'ha quedat molt vellet.

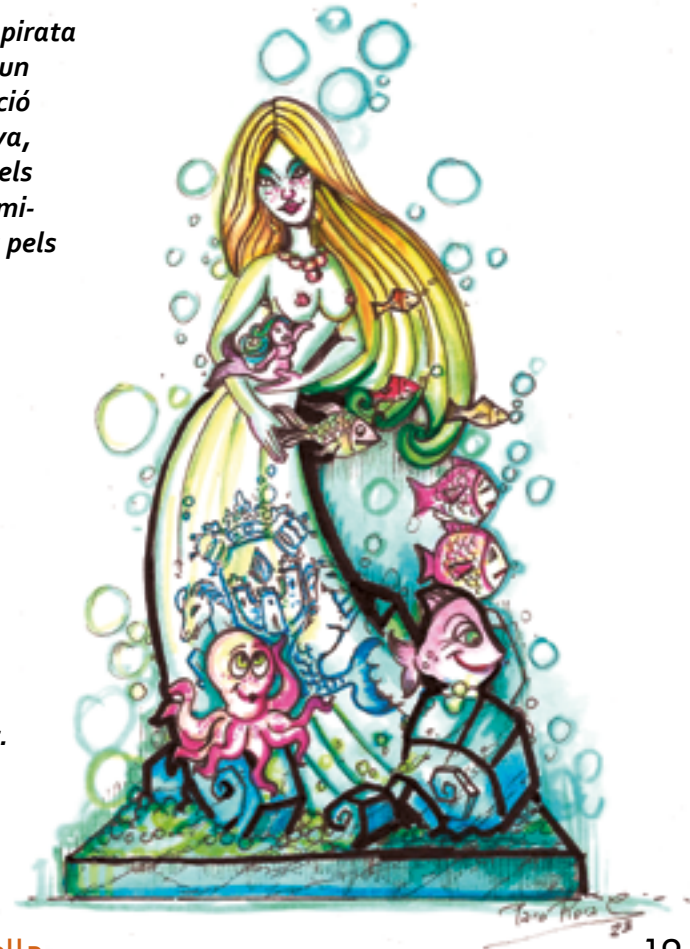
Els veïns que allà viuen,
pel carrer de Sant Josep,
dins de casa filtres tenen
i banyades les parets.

Són filtracions d'aigua,
que cal urgentment arreglar.
Per als veïns un malson,
d'assumptes de Sanitat.

Mentre tots es manifesten
veiem que el temps va passant.
I no actua l'Ajuntament
mirant cap a altre costat.

Problema major aquest,
del que no veiem solució.
Tot per l'elevat cost
de la seua execució.

Caldrà posar-li remei.
Se'ns esgota la paciència.
Si no el carrer Sant Josep,
semblarà la mateixa Venècia.

5a estada, amb "Lleonet" **La ruta de les mil fonts**

Hui hem tingut un incident important amb un monstre marí. Els nostres braus pirates Pedro Espantaldaveros, Vicent Ulldepésol Lluç han anat a peixcar i dalt d'una font un lleó s'han trobat. L'episodi ha estat entre graciós i perillós.

*Avorrit com unes ostres
els pirates volien pescar,
i ves per on un "monstre"
tenia ganes de jugar.*

*S'adonaren que era una font,
que sorpresa inesperada!!!
Van beure d'un lleó
que per la boca aigua brollava.*

*S'havien oblidat que Xàtiva,
és de les Mil Fonts la Ciutat.
Abans així publicitada
per atreure el visitant.*

*És la font més coneguda,
l'anomenada "del Lleó".
És la més concorreguda,
junt amb la dels Vint-i-cinc Dolls.*

*Tampoc ens hem d'oblidar
de la de Roca, la de Sant Francesc,
de la de la plaça de la Trinitat,
la dels Peixos i plaça del Trinquet.*

*La de la Glorieta o aquella del Raval,
les dels Jardins de la Pau o el Palaciet,
La de Sant Jaume o la d'Aldomar.
Llavadors de la Bassa i el Jardí del Bes.*

*Desaprofitada com altres,
la Ruta de les Fonts Mil,
i els recursos econòmics
que el turisme ens pot oferir.*

*Aquesta és una mostra
de la desconeguda ciutat,
que fou bressol dels Borja
i sempre ha estat disputat.*

*Per què en turisme d'interior
tenim tant de potencial,
que ens falta parar un segon
i polir el nostre diamant.*

*Quan visitem Fitur,
ho diuen els titulars:
Xàtiva és un tresor,
que captiva al visitant.*

*Mai ens ho creurem, del tot,
som ciutat Superlativa !!!
Si no posem en valor
el patrimoni de Xàtiva.*

6a estada, amb rebel·lió a bord **Els grumets fan oposició al capità**

*L'únic entreteniment al vaixell és la
discussió. Marcos Smith i Paco Trencaca-
mes no paren d'amenitzar-nos el viatge,
amb les seues refregues verbals.*

*Fan "música Popular"
segons diu la parella,
però sembla un cantar
de gats dins cistella.*

*I rasca que et rasca
als plenaris sense parar,
cridant a la borrasca
en qüestions municipals.*

*Sembla que no tenen sort
i criden espasa en alt:
A la recerca del tresor,
del govern de la ciutat!!*

*Els pirates busquen brega
mai no troben res ben fet,
sempre estan a la gresca
amb el que es fa a l'Ajuntament.*

*Volen fer oposició
i han caigut en l'arrogància.
l'un no té cap opció,
l'altre no té res de gràcia.*

L'un diu que és Popular
l'altre que és de VOX.
El cas és que abans de parlar,
haurien de posar-se el vos.

7a estada, amb protagonisme
Maria Canyallarga Beltrán, s'en-
carrega de tots els saraus

Deixeu-la a ella tranquil•la que
organitzarà l'esdeveniment i amb
un somriure posat dirà que tot és
de meravella.

Regidora molt activa,
la veiem ací i allà.
Controla Cultura Festiva,
de nom Maria Beltran.

No para ni de dia ni de nit.
Ara festes tradicionals,
Residus, parcs i jardins,
la Fira d'Agost i el Bestiar.

Se'ns mostra molt juganera,
quan hi ha un esdeveniment.
Veus com figura la primera,
nedant solta com un peix.

Però a la Fira passada,
es veia prou improvisada.
Va pegar la patin,
en baixar la qualitat.

8a estada, amb Tresor ocult Les falles de Xàtiva han per- dut el museu

HURRA!!! HURRA!!! Per fi hem trobat
el tresor, el Museu Faller de Xàtiva.
Van amagar els plànols d'un edifici
singular que és una autèntica plan-
ta baixa allà pel carrer Moncada. Ja
podem tornar i visitar-lo, que paga la
pena de veritat. Està totalment buit,
però diuen que si ens posem unes ulle-
retes veurem el seu contingut.

Per fi ja l'hem trobat!!
El tresor que buscàvem!!
Era el nostre Museu esperat
que en 2015 l'improvisaren.

Amb l'excusa de les obres
de recondicionament
amagaren els objectes
en els públics magatzems.

I allà dormen criant pols,
caient presa de l'oblit.
Mentre es retarda tot,
per un projecte corregit.

Sense ninots indultats,
d'aquelles antigues falles.
Com trobem al fons del mar,
de l'Atlantida les deixalles.

Diuen que ara tindrem
gràcies a la realitat virtual,
un Museu on no hi ha res,
i ho veurem tot pel cristall.

Com els fallers no ens queixem,
i som sempre uns me nin fot,
donant-nos unes ulleretes,
ens prendran el pèl a tots.

9a estada, Lluna de Mel Vent en popa i pacte amb Amor

El capità Roger està diferent. Canta
i balla sense parar i l'Amor "La belle
Amoureuse" no para de fer-li ulls.
Tots pensem que s'han enamorat. Se
li sent declamar un poema ben llarg, i
ha demanat al ploma curta que vinga a
escriure'l al quadern...

Amb dotze regidors per banda,
i nou a l'altre costat,
feta una llàstima la vela,
va el vaixell municipal;

Vaixell Socarrat que diuen
per la seua bravesa el Xativí
pel llarg del Cànyoles conegut,
d'un a l'altre confí.

La lluna en la mar birbilleja
en la lona gemeca el vent
i alça en tou i dolç moviment
ones daurades i de roig.
I ve el capità pirata,
cantant alegre a la popa,
a un costat Novetlè, a l'altre el Genovés,
i allà al seu davant La Llosa de Ranes.

- Navega, veler meu, sense temor
que ni enemic ni crisi,
ni turmenta, ni bonança
el teu rumb a torçar abasta
ni a subjectar el teu valor.

Mil captures
d'aladroc,
d'abadejo
de l'anglès
que han farcit
les seves salaons
cent racions
com si res.

*L'Ajuntament és el meu tresor,
quin és el meu Déu?, la llibertat;
guanyar les eleccions, el meu valor;
la meua única pàtria, Xàtiva.*

Allà mouen feroç la guerra
inútils reis
per un pam més de terra
que ben a prop d'ací tinc per meua
un coliseu de Ciutat,
plena de botigues i serveis.

No hi ha platja
tant se val,
hi ha turisme
d'interior,
que admira la ciutat
i li atorga el seu valor.

A la veu de galió a la vista!
cal veure com gira i reconquesta
sense deixar-lo escapar,
que jo soc el rei de la ciutat
i vull el tresor rescatar.

De tot saqueig
he escudellat
allò birlat
per igual:
que només vull
per riquesa
la bellesa
de la ciutat.

*L'Ajuntament és el meu tresor,
quin és el meu Déu?, la llibertat;
guanyar les eleccions, el meu valor;
la meua única pàtria, Xàtiva.*

*Sentenciat estic a mort!
I jo me'n ric:
que no m'abandona la sort,
m'he enamorat d'Amorós
preciosa sirena,
pirata major de l'esquerra.*

*I si caic,
què és la vida?
Per perduda
la vaig donar
quan la fletxa
va obrir bretxa
i d'ella em vaig enamorar.*

*Són la meua música millor
els foguerons,
l'estrèpit i tremolor
de les entranyes cremades
en la nit les flamerades
i el bramar dels cabirons.*

*Tant de viure
pirateria,
i poesia
per acabar,
jo m'adorm
assossegat,
bressolat
per la ciutat.*

Última Estada

*Fins ací arriba el Quadern de Bitàcola.
Esperem que es faça la darrera nota la
nit del 19 de març. Així mateix, espera
l'autor d'aquest quadern, que el lector
l'acabe de llegir abans d'eixe dia, no
tinga la temptació de portar-se'l a la
següent travessia.*

Raquel Caballero Pastor

Entrevista a la Regidora de Patrimoni Històric, Turisme i Promoció Econòmica de l'Ajuntament de Xàtiva

Equip de redacció

Com que el llibre d'enguany ens parla de tresors i, d'entre tots els que ens puguem venir al cap, per als xativins no hi ha major tresor que la nostra ciutat i el seu patrimoni. És per això que vam creure necessari parlar amb qui, a hores d'ara té la responsabilitat d'ocupar-se'n d'ell al capdavant de les Àrees de Patrimoni Històric, Turisme i Promoció Econòmica de l'Ajuntament de Xàtiva.

Raquel Caballero i Pastor, natural de Xàtiva, és una jove i preparada regidora que pertany a una família de mestres per tots coneguda. Raquel primer que res, es considera música. Recorda amb un somriure les innumerables ocasions que ha tocat en xarangues a les falles de Xàtiva. Va fer el grau superior de Musicologia al Conservatori Superior de València i, a l'hora, va cursar magisteri a l'especialitat d'anglès. Acudim corregent a la cita, ella ens reconeix que també, anem d'ací cap allà atrafegats... Ens reconeix que allò de fer esport ho té aparcat per la falta de temps, però sempre ha passejat i el que més m'agrada és caminar per paratges naturals de Xàtiva escoltant música.

Ens espera amb un somriure, a la seu de la Tourist Info de la Font del Lleó, una vesprada del passat mes de gener. Ens atén amb la responsabilitat que la caracteritza i, tanmateix, però plena d'entusiasme per parlar-nos de tot plegat, sobre les àrees de les quals se n'ocupa. Totes elles tan relacionades amb el nostre llibre d'enguany.

Aquesta és la segona legislatura al capdavant de Turisme per a Raquel Caballero. A més a més, també s'ocupa del Patrimoni Històric de la ciutat i de l'Àrea de Promoció Econòmica. A l'anterior legislatura

Foto: Guillem Alborch ►

s'encarregava també de la complexa regidoria de Cultura, la qual cosa va propiciar que tingués dedicació exclusiva al consistori local.

Actualment, a banda de la seua dedicació a l'Ajuntament de Xàtiva, la seua tasca laboral també se centra a l'educació, doncs el passat mes de setembre va comunicar la seua reincorporació com a mestra de primària al Col·legi Públic Mare de Déu dels Xics de Font la Figuera.

Raquel, des que ha començat la legislatura, com veus la tasca mampresa al davant de turisme i patrimoni?

Primer que res he de dir-vos que des que vaig entrar, la legislatura passada, el 2019, com a regidora,

no tenia idea del que suposa la gestió del dia a dia a l'Ajuntament. Sí, és cert que estava il·lusionada pel projecte que portava endavant el partit Socialista en l'àmbit local i que havia comunicat a Roger Cerdà la meua intenció de fer-me càrrec de la regidoria de Turisme, el que passa és que també em van caure Cultura i Memòria Històrica, en resum, era tot molt nou per a mi.

Ara, iniciada l'actual legislatura, m'encarregue de Turisme, Patrimoni Històric i de Promoció Econòmica. Note més seguretat, per què estic portant a terme projectes que vaig començar fa uns anys i que ara veig que tenen continuïtat i poden donar els seus fruits.

Tinc ben clars els objectius. Pel que respecta a Turisme està portant-se endavant, el Pla de Sostenibilitat de Turisme, que presentarem l'any 2020, amb una subvenció de més de dos milions d'euros per a desenvolupar-lo fins al 2026. Pel que fa a Patrimoni Històric, demanarem una subvenció al Ministeri de Turisme per a condicionar el Refectori del Claustre de Sant Domènec. Es tracta d'un projecte important, de més de tres milions d'euros. La idea és dur tota la maquinària, objectes i material gràfic de l'impressor Blai Bellver, per instal·lar-lo dintre d'aquest refectori condicionat i, fer així, un Museu de la Impremta que suposaria un atractiu més per a la ciutat. Estem esperant que es publiqui la resolució favorable del Ministeri i puguem tenir eixa dotació econòmica per poder començar.

He de dir que Xàtiva és una ciutat massa petita per al patrimoni que té, recorde que m'ho deia repetidament el cronista Agustí Ventura, quan vaig començar, i açò és un hàndicap que ens deixa a expenses d'haver d'estar a l'espera de subvencions per a engegar projectes... el pressupost municipal anual sembla gran, però no ho és. No ens arriba per a cobrir tota l'oferta que Xàtiva pot oferir i per a mantenir-la.

El llibre d'enguany parla dels tresors... A hores d'ara, quins Tresors del Patrimoni de Xàtiva penses que són el seu major atractiu?

Indubtablement, el Castell. És el

nostre recurs estrella, no només pel benefici que reporta a la ciutat aquest actiu, sinó perquè internacionalment, quan acudim a fires i esdeveniments, fins i tot la Conselleria de Turisme o la Diputació, l'utilitzen imatges del Castell de Xàtiva com a reclam. Si no tinguérem aquest recurs, Xàtiva per ella mateixa i pel patrimoni que té la ciutat, funcionaria a nivell turístic, però amb una intensitat més baixa, donat que el Castell fa que qui ve a visitar-nos acabe pernactant i fent ús dels nostres servicis d'hostaleria.

Una de les coses que em vaig adonar al capdavant de Turisme, és que quan t'interesses com a regidora per veure que fan els altres i visites altres poblacions semblants a Xàtiva, o fins i tot més menudes, t'adones que ningú té els recursos i el patrimoni que tenim nosaltres i, menys encara, un tresor tan gran com el Castell. I malgrat tot hi ha municipis que funcionen turísticament amb un sol recurs o uns pocs... tenen un projecte per xicotet que siga, se'l creuen i tiren endavant. Pense que Xàtiva és un diamant en brut que no hem sabut explotar, té tant que no sabem per on començar.

I quins Tresors Ocults, caldria potenciar?

Tot el nucli antic de la ciutat i els seus recursos: museus, esglésies, convents, els mateixos carrers i els seus edificis... la ciutat en definitiva. Hi ha joietes ocultes com l'església de Sant Feliu, a les quals hem

de donar-li valor amb independència del Castell. Quan els visitants venen i es troben amb la façana romànica de l'església de Sant Feliu i visiten el seu interior, els veus sorpresos i t'adones que tenim molts tresors ocults que no hem potenciat prou.

També, personalment, pense que el Paratge de la Cova Negra, és un tresor ocult que marcarà tendència en un futur. Açò ho dic per l'experiència que hem tingut després de la pandèmia. Els visitants, molts d'ells, venen equipats amb roba esportiva, bicicletes, etc. i reclamen exteriors, aire lliure, turisme de natura, sendes i paratges d'entorn natural. No només volen veure la ciutat en si, sinó els seus voltants. Tenim l'obligació de cuidar els nostres paratges i les seues rutes perquè el visitant ho reclama ara més que abans.

Després de la pandèmia, creus que Xàtiva ha experimentat una recuperació de visitats, com ho han fet altres destins de manera exponencial, o més bé s'ha mantingut moderada?

No és cert que les poblacions hagen experimentat un creixement exponencial en recuperar-se de la pandèmia i tornar a la normalitat.

A Xàtiva la tenen massa ben considerada com a ciutat referencial del turisme d'interior, amb molts esdeveniments de primer ordre, que ja la fan capital cultural per si mateixa sense cap ajuda.

Són titulars de premsa dels mitjans de comunicació. Si ha passat això amb grans destins com València, Barcelona o Madrid, però pel que fa a ciutats com Xàtiva i al turisme d'interior, la recuperació ha estat lenta. Aquest estiu del 2023 hem arribat al nivell de visitants d'abans de la pandèmia al Castell i a una mitjana de huitanta persones ateses al dia a la Tourist Info. Estem parlant de tres anys després. Això no són dades d'un creixement exponencial.

Enguany ha tornat a visitar-nos el turista europeu, encara que tímidament. La guerra d'Ucraïna i ara la d'Israel amb Gasa, han fet que no acabe de despertar el turisme internacional, que abans havia estat un complement vital per als serveis i l'hostaleria a Xàtiva.

Noves eines de difusió, xarxes i recursos digitals, el Web Xàtiva Turisme... Cal una posada al dia?

Sí, en això estem ara. L'administració és lenta, però estem a punt de treure el plec de condicions per modernitzar les nostres ferramentes en línia i incrementar la nostra presència a les xarxes. Espere que en dos anys puguem tenir enllestida una nova web de Xàtiva Turisme amb un motor de reserva potent. De manera que el potencial visi-

tant, puga reservar des de casa i a través del web els nostres allotjaments, restaurants, entrades a teatres, esdeveniments culturals, museus...

Un altre aspecte en el qual estem capficats és el de l'accessibilitat. No només des del punt de vista tecnològic, sinó també corregint les barreres físiques del Castell i d'altres monuments, cosa que realitzarem aviat. En ple segle vint-i-u és un deure fer inclusives les visites guiades per a discapacitats i persones amb altres dificultats. Nosaltres estem elaborant-ho mitjançant un programa que congeniarem amb la branca de TASOC, Tècnic en activitats socioculturals, de l'Institut de Formació Professional de Xàtiva, i que ara s'està treballant, dirigit per dues professores i la Regidoria de Benestar Social.

Tot açò forma part d'una acció del Pla de Sostenibilitat, que es va engegar amb un pressupost de dos milions d'euros i que contempla aquestes millores basant-se en els defectes que els alumnes del Pla de la Mesquita i altres col·lectius adverteixen en les seues visites guiades.

He de dir que, en aquest apartat, cal posar al dia el Castell amb noves exposicions, però sobretot mitjançant la creació del Centre d'interpretació del Castell, per millorar la informació sobre el mateix i la seua accessibilitat de manera que les persones que no puguen accedir a certs indrets del Castell puguen

rebre la informació igual que la resta de visitants. És el nostre recurs estrella i és el primer punt on hem d'actuar.

Esdeveniments: La Fira d'agost, La Fira Borja, Les Nits al Castell, La Programació Cultural anual... Faltaria algun esdeveniment potenciador, o ja en tenim prou?

Aquesta resposta és curta. D'esdeveniments a Xàtiva, repartits durant l'any, ja en tenim prou. Del que es tracta és d'organitzar cada cosa amb cura, amb amor i el millor que es puga. Ja siga La Fira d'Agost, la Fira Borja, Les Nits al Castell, Nadal, les mateixes Falles... Si tot ho organitzem de la millor manera possible, a llarg termini sempre podrem arregar els fruits del treball ben fet. De manera que Xàtiva anirà enriquint-se de tot esdeveniment ben organitzat. Pense que no ens calen més d'esdeveniments en el nostre calendari anual.

Projecte de Candidatura de Xàtiva a la Capital Cultural. Assignatura pendent?

No, per a mi no. M'explique, després de comprovar in situ les experiències de les poblacions que han estat designades cadascun d'aquests últims anys, m'he adonat que a unes poblacions els ha beneficiat més que a altres, però totes elles són llocs amb menys recursos turístics que Xàtiva, a les quals els fa molta més falta la promoció. Amb açò no vull dir que a nosaltres no ens cal presentar cap candidat-

ra per a ser Capital Cultural, perquè anem sobrats... no és açò, tant Jordi Estellés com jo, vam presentar dues vegades cadascun la candidatura amb projectes distints, per allò de fet que tota ajuda és bona per a la promoció de Xàtiva. El problema ve quan t'adones que no ha estat per la manca de projecte, ni per què a Xàtiva no ens ho volen donar... al contrari, aquesta convocatòria en realitat no deixa de ser un repartiment d'ajudes econòmiques i així cada any intenten tirar una mà a dues poblacions distintes. Per què tots tenen dret i a Xàtiva la tenen massa ben considerada com a ciutat referencial del turisme d'interior, amb molts esdeveniments de primer ordre, que ja la fan capital cultural per si mateixa sense cap ajuda. Hi ha pobles molt menuts i amb pocs recursos que no estan situats en el mapa turístic i tots te-

nen dret.

Les Falles a Xàtiva, què penses que caldria millorar perquè aquesta festa supose un revulsiu turístic d'una vegada per totes? O més bé, no hi ha cap necessitat que ho siguen?

Pense que respecte als actes fallers que es celebren durant l'any i més especialment els de la setmana fallera s'ha millorat molt pel que fa a la qualitat, l'organització i la serietat que el col·lectiu faller li imprimeix a cadascun dels actes. Només cal veure l'acte de la crida, les cavalcades del ninot o la mateixa Romeria a Sant Josep, que ara heu passat a celebrar-la pel mes de febrer... Des de fora, sembla que hi ha una consciència de responsabilitat i açò pense que s'ha accentuat a partir del moment en què les falles de Xàtiva van ser declarades Patri-

moni Immaterial de la Humanitat per la UNESCO.

Des de l'Ajuntament sabem que a falles ve gent de fora, sobretot durant la setmana fallera, és evident que són un reclam turístic, ara bé, sense dubte el major reclam és que totes les comissions cuiden els seus monuments, per què, al remat, el que veu la gent plantada al carrer és la viva imatge de la festa. L'any passat es va notar una millora inqüestionable a la secció especial i a la primera. Que una comissió com la falla del Raval li destine 80.000 euros al seu monument, li dona molta categoria a la festa. Sabem que tots no poden fer açò, però millorar els monuments és millorar l'atractiu principal que ha de fer que els forasters vulguen visitar-nos la setmana fallera. Per això hi ha una dotació econòmica per als primers premis de cada secció, a banda del pressupost anual de Junta Local Fallera que organitza molts esdeveniments culturals durant l'any que també són un reclam.

Per a aquestes pròximes falles volem parlar amb Junta Local Fallera per a fer un full que siga un plànol senzill, però el més complet que puguem, amb la ubicació de cada monument i l'horari dels actes. Per què a la Tourist Info l'any passat ja vingueren molts visitants en falles i ens costava marcar-los al plànol dels monuments de Xàtiva on estan les falles premiades.

Què ens pots dir sobre la incògnita del Nou Museu Faller?

Està aprovat el projecte i hi ha partida econòmica per a finalitzar-lo. Sé que Maria Beltran ha posat molta voluntat i il·lusió. Crec que falta licitar-lo però no es endarrerirà molt més.

Finalment, un desig per a aquesta legislatura des de la teua regidoria.

Fer el pla d'accessibilitat turística i restringir la circulació dels vehicles per alguns carrers del centre històric perquè Xàtiva siga una ciutat més amable per al visitant i per als seus habitants. Per altra banda, vull aprofitar la promoció econòmica per a dinamitzar l'hostaleria i el comerç a través del turisme. Finalment, tinc l'objectiu d'incrementar les places de pernoctació a la nostra ciutat, no sols amb places hostaleres al nucli antic, sinó també intentant posar en actiu l'Hotel Murta, que porta tancat un grapat d'anys i és una assignatura pendent per a nosaltres.

I unes paraules per les falleres i fallers de la ciutat.

Que continueu com ara i que estic amb vosaltres tant com a persona, com des de la meua regidoria, per al que faça falta. I que passeu unes falles inoblidables que per a això esteu treballant tot l'any.

Foto: Sònia Ramón ►

Antonio Martín Llinares
Tècnic en l'Agència Valenciana
de Turisme

Tresors amagats de Xàtiva per a gaudir en un passeig tranquil

En el context del qual es va anomenar Moviment Slow a Itàlia en els anys 80 del passat segle XX en contraposició al fenomen tan americà del Fastfood, es va desenrotllar un aspecte, des del punt de vista de l'activitat turística, amb connotacions locals, que advocava per l'interès de recuperar el goig de gaudir de vivències que produeixen satisfacció en la vida, realitzant-les pau-

sadament i en directa relació amb l'entorn natural, social i cultural en el qual es practiquen.

El turisme slow forma part d'un estil de vida, és una manera de viatjar relaxadament i sense presses per a endinsar-se, amb profunditat, en el lloc que es visita, els seus costums, les seues gents, la seua cultura i el seu entorn mediambiental, amb una actitud de respecte, de consciència responsable i sostenible, vivint l'experiència sense presses, gaudint dels xicotets detalls que produeixen benestar en les persones.

l Xàtiva, com una xicoteta ciutat, atractiva per a la visita pel seu destacat llegat històric, monumental, cultural, gastronòmic i natural, amb una bona qualitat de vida, i en la qual la majoria dels seus habitants viuen de manera agradable, orgullosos d'ella, és un lloc ideal per a practicar aquest tipus de turisme tranquil i descobrir els seus tresors amagats, als carrers i places del seu valuós conjunt historicoartístic, ple de racons amb encant.

Ens acompanyes a gaudir d'alguns tresors amagats de Xàtiva?...

Comencem al centre neuràlgic de la ciutat:

Romanticisme Modernista que mira a l'Albereda

Un dels racons més interessants, i també dels menys reconeguts de la ciutat de Xàtiva, és l'entorn de la Font del Lleó. En l'espai en què la ciutat antiga, emmarcada pel traçat de la muralla, es troba amb la nova ciutat que sorgeix a finals del segle XIX i principis del XX, amb el marc de referència del passeig d'arbres de l'Albereda, s'alcen edificis i construccions molt interessants amb un gran atractiu cultural i turístic.

Al voltant de l'emblemàtica font de 1818 que va donar nom al carrer i al desaparegut portal de la muralla s'alcen probablement algunes de les millors mostres del modernisme en la ciutat. Sorpren gratament l'elegància de la casa Botella, dels primers anys de la dècada del 1900, enfront de l'edifici de l'Ajuntament i antiga seu del Banc d'Espanya. I també enfront de la font llueix la magnificència de l'antic Hotel España, d'Alfonso Fungariño, edificat en el primer terç del segle XX i amb elements decoratius de l'art nouveau. Darrere de la font, segueix en peu la marquesina de l'estació de servici Albereda, una de les primeres obres de formigó armat a Espanya, també obra de Fungariño, emmarcada en les primeres mostres del racionalisme arquitectònic, amb un interessant anunci automobilístic de taulellets recuperat.

Passejant tranquil·lament per l'Albereda de Xàtiva, enfront del que va ser la part nord del traçat de la muralla medieval de Xàtiva, que es va derrocar en-

tre finals del segle XIX i principis del segle XX per a alçar cases i obrir els carrers on antany van existir antics portals, es van plantar diverses fileres de plàtans que hui s'han convertit en arbres monumentals en l'entorn d'un passeig d'aproximadament un quilòmetre de longitud.

Al principi el passeig, anomenat de l'Albereda -encara que mai va tindre àlbers-, era de terra. Posteriorment, es va enllosar, construint-se una balustrada en la qual s'alternaven motius florals amb escuts de la ciutat en bases que després van suportar fanals de forja. Aquesta balustrada era antigament un bell mirador elevat amb vista sobre l'horta de Xàtiva que la construcció de la nova ciutat va anar a poc a poc tapant.

En aquest passeig, en la seua part més cap a l'est, es van alçar dos quioscos d'estil modernista, un d'ells amb bella cúpula de taulell trencadís de colors, convertint la zona en un relaxant espai recreatiu pel qual passejar, prendre un refresc sota la frondosa ombra dels ar-

Foto: Sònia Ramón ▲

bres en el calorós estiu o passejar per a veure les casetes i llocs de la tradicional Fira d'Agost que es va anar estenent fins ací des de l'anomenat "Real", situat més cap a ponent entre l'antic portal del Lleó i el portal de Sant Francesc.

En el passeig també es van situar bancs públics i era freqüent que les famílies de la ciutat i els joves es trobaran passejant en els dies festius i les celebracions més assenyalades. Hui el passeig, ampli i per als vianants, manté el seu atractiu i és fàcil detindre's enfront dels caps de carrer que donen a la ciutat antiga per a rebre els càlids llamps de sol a l'hivern –que la lletja barbaritat urbanística ignorant del segle XX va tapar- o dirigir la mirada al castell, la muntanya o la Col·legiata i el seu campanar que intenten deixar-se veure per ells-.

Un antic convent a què s'accedia per un fosc passadís

El convent anomenat de la Consolació es va alçar junt amb la muralla nord de Xàtiva, en la seua part més oriental i s'accedia a ell per mitjà d'una porta anomenada Portal Fosc que consistia en un passadís i que també va donar antigament nom al convent. Va ser fundat en el segle XVI i de la seua època d'esplendor conserva un bell tríptic de la Mare de Déu amb el xiquet Jesús en els seus braços i Santa Anna, del pintor Joan de Joanes, conta la tradició que regal del Duc de Calàbria, que va estar pres en el castell de Xàtiva i una de les filles del qual va ingressar en aquest convent xativí.

Presideix l'altar de la xicoteta però coqueta església d'una sola nau una pintura de la Mare de Déu de la Consolació, a manera d'ícona oriental, atribuïda a l'estil valencià de l'època de la fundació del convent. En l'austera portada de l'església, restaurada, es pot veure un

medalló d'artística ceràmica que representa la imatge de la Mare de Déu, que dona a uns dels carrers que continua sent considerat de volta i per on transcorren les principals processons que se celebren en la ciutat en Setmana Santa, Corpus Christi i el dia de la patrona de Xàtiva, la Mare de Déu de la Seu.

Una font neoclàssica de 25 canelles que apagava la set al llaurador i un jardí romàntic per a besar

Construïda entre finals del segle XVIII i principis del XIX, en estil neoclàssic, la font reial anomenada de les 25 canelles és el primer gran vessador de la conducció del Canal de Bellús, Bé d'Interès Cultural (BIC) que entra més avant a la ciutat. És una font de mural i té tres cosos, el primer allotja la tassa, amb forma d'enorme abeurador i les vint-i-cinc canelles de bronze amb forma de serp, i en el centre un relleu amb un rostre mitològic del qual brolla per la boca el més gran cabal d'aigua. Està coronada per l'escut de Xàtiva sobre una placa amb una llegenda romàntica referida a la seua funció: "La sed apago al labrador sediento. Con mis cristales Sétabis florece. Crece el comercio, la labranza crece. Población y cosechas acrecimiento."

Enfront d'ella, creuant el traçat d'una antiga carretera nacional està el jardí romàntic de Carmen Pérez, conegut popularment com el jardí del Bes, probablement perquè allí acudien els enamorats allunyats de carrers i places més concorregudes. El jardí es va fer, de mode altruista, a càrrec d'Atilio Bruschetti, mecenes que va beneficiar a Xàtiva en el segle XIX, donant per exemple per al museu de la ciutat, un quadre de Josep de Ribera, L'Espanyolito, pintor universal nascut a Xàtiva. Es va casar amb Carmen Pérez, de Xàtiva, i a ella li va dedicar este jardí romàntic

amb elements modernistes com l'antic llavador públic, un temple neòrab a manera de lloc de tranquil·la lectura, fonts de traçat geomètric i nombroses i exòtiques espècies vegetals, creant un tranquil i relaxant espai recreatiu amb bancs, als peus de les restes de l'antiga i alta muralla que tancava la ciutat i encara es pot admirar.

Una antiga plaça que tenia mercat i va estar porticada

La plaça de Sant Pere és un valuós espai històric i cultural de la ciutat de Xàtiva. És el centre del barri o districte del Mercat, un dels tres en què es dividia la ciutat. Es nomenava així, perquè ja des de l'època àrab se celebrava allí mercat, fins que es va traslladar a la plaça de les Cols, actual plaça del Mercat. La plaça va estar antigament porticada i com a monuments més destacats del seu entorn es troben la joia gòtica de l'església de Sant Pere i l'antic convent de Sant Onofre, el nou, junt amb una tipologia de cases més modesta que la dels palaus del centre i més pròpia d'agricultors amb espais de xicotetes finestres junt amb la teulada on es criaven cucs de seda per a la seua posterior elaboració i comerç.

El convent de Sant Onofre, el nou, s'obri a la plaça amb un atri porticat amb tres arcs de mig punt, únic vestigi d'una plaça, que es deia antigament dels porxets, que va estar porticada i era el lloc on se celebraven actes públics i festius com a corregudes de bous. Del conjunt destaquen les seues pintures religioses al fresc, la seua ceràmica i el xicotet claustre de dues plantes amb un pou en el centre, on els monjos alcantariners, que guardaven la imatge del Sant Sepulcre de la Setmana Santa Xativina originària del segle XVIII, instal·laven un bell i curat monument amb motiu

del Dijous Sant. En un cantó de la teulada va quedar pintada la data de la seua construcció.

Aquesta era la zona més a l'est de la ciutat on s'alçava l'antiga porta de la muralla, la de Cocentina, custodiada per l'ermita del Calvari Alt amb una bonica i un poc exigent pujada en zig-zag que te la recompensa en el seu final de meravellar-se en unes magnífiques vistes panoràmiques, configuren un bell racó de la Xàtiva més tradicional.

La casa on va nèixer un Papa de Roma

Si el visitant s'assenta a contemplar-la la seua mirada, arribant des del carrer de Sant Pere a la plaça d'Alexandre VI prompte es dirigirà al casalot de portada de pedra que s'alça en la part sud. Aquesta casa palau s'ha atribuït en propietat a la família Borja, en l'època en què va nèixer Roderic de Borja, que va ser papa Alexandre VI i pareix que va continuar en poder de la família durant diverses gene-

Foto: Sònia Ramón

racions. La família Borja era un llinatge que es va assentar a Xàtiva després de la conquesta cristiana de Jaume I i va entrar a formar part de la noblesa de la ciutat, aconseguint dos dels seus integrants el papat amb els noms de Calixt III i Alexandre VI.

La casa reformada en el segle XVI conserva la portada de pedra d'amplis dovelles i en el seu interior un arc corbat de columnes jòniques. Conta la tradició que en ella va nàixer Alexandre VI l'1 de gener de 1431 i en el centre de la plaça, que es denominava en època medieval dels Borja, la font reial d'Aldomar, també va donar antigament nom a esta bonica plaça. Va ser construïda en el segle XVII, encara que seguint models gòtics i la seua tassa circular sosté un balustre i una copa octogonal decorada amb motlures barroques.

Els finestrals d'un palau desplaçats i una casa que va ser campanar

La plaça de la Trinitat és un dels espais amb més interès turístic del centre històric de Xàtiva. Punt final o començament, com es vulga, del carrer de Montcada, alberga interessants monuments com la font gòtica –de les poques en el seu estil en terres valencianes– en el seu centre, el magnífic palau d'Alarcó, el Reial monestir de Santa Clara ja en el nobiliari carrer de Montcada, la portada de l'antic convent dels trinitaris i la xicoteta casa modernista on s'alçava el seu campanar.

El palau d'Alarcó, declarat monument històric artístic nacional després de salvar-se quasi de miracle de la demolició a finals del segle XX, mostra hui la seua grandesa com a seu dels jutjats de la ciutat de Xàtiva, en l'emblemàtica plaça de la Trinitat. De les seues impressionants dimensions es pot fer una idea

el viatger en contemplar com les seues façanes laterals s'estenen fins a quasi la meitat dels carrers del Àngel i cap a la plaça de Santa Anna.

La casa palau és un exemple dels edificis reconstruïts en la ciutat després de l'incendi de la ciutat en 1707 a les mans de les tropes de Felip V durant la guerra de Successió Espanyola. Posseeix façana de carreus fins a la línia del balcó de forja amb sotabalcó de taulellets, i en la seua portada dovelada llueix l'escut dels Ruiz d'Alarcó, noble família que va habitar el palau. L'edifici està coronat per una galeria d'arcs davall el ràfel de fusta d'una teulada de robustes bigues decorades i teula moruna. Com a detall a destacar els grans finestrals no apareixen simètrics, ja que es veuen curiosament desplaçats per a obtindre una millor vista del principal carrer Montcada, carrer de la volta general de les processons i desfilades de la ciutat.

En el seu interior, la planta baixa, després d'una successió d'arcs de pedra alberga una escala barroca i un pati de grans columnes jòniques amb una font adossada a la paret d'estil neoclàssic. El palau va ser utilitzat com a residència de personatges il·lustres en la seua visita a la ciutat com la reina Isabel II, de la que es conta que per a l'entrada del seu carruatge va caldre desmuntar la font gòtica de la plaça.

Conta també la tradició que en este palau es guardava en el segle XIX una imatge d'un Crist jacent molt venerat i després d'un incendi un alguatzil va arriscar la seua vida per a salvar-lo. El senyor d'Alarcó, en agraïment, va donar la imatge al cos d'alguatzils de la ciutat que des d'eixa data està vinculat a la imatge i la seua confraria en la Setmana Santa Xativina.

En la plaça de la Trinitat, destaca amb veu pròpia l'esplèndida portada del convent que li donava nom característic del gòtic flamíger, que va estar daurada i policromada en vermelló i blau de lapislàtzuli, restaurada en els anys 80 del segle XX. El solar de l'església del que fora convent dels trinitaris, del segle XIII, construït junt amb les muralles de la ciutat, alberga en l'actualitat l'edifici de l'Arxiu Municipal de Xàtiva, on es conserva valuosa documentació històrica d'entre els segles XIV i XX i es poden veure també en l'entrada restes de l'antiga església com una clau gòtica esculpida i un lleó de pedra.

I un poc reculada s'alça una encantadora façana modernista de quatre xicotetes altures, amb dos balcons en els primers pisos i pòrtics de columnes, balconada i balustrada en els dos últims, a més d'una cuidada ornamentació amb motius geomètrics i color rogenc que arriba fins al ràfel de fusta de la xicoteta teulada moruna.

Camí cap a la part més antiga de la Seu de Xàtiva

Des de la plaça de la Trinitat un carrer estret puja fins a obrir-se en una magnífica sorpresa visual. La portada barroca nord del creuer de la col·legiata de Santa Maria de Xàtiva és coneguda com a porta dels escalons per la bella escalinata amb balustrada construïda als seus peus. És la més monumental del temple i és bessona a la portada sud del creuer, encara que aquella està semioculta.

Està concebuda com un gegantí retable i és una de les millors mostres de l'arquitectura barroca espanyola, pel seu homenatge a la matemàtica aplicada i a la geometria a través d'entaulaments dòrics amb els seus tríglifs i mètopes, buscant corbes i angles obtusos

amb pilastres de pedestals, fustos, capitells, acabaments de pinyes, i alternança de disposicions obliqües, rectilínies i corbes. A més en cada un dels pilars en els extrems de les reixes figura gravat l'any d'inici i del final de l'obra –cent anys de diferència–.

Les portes del creuer de la col·legiata tenen una dualitat relacionada amb personatges religiosos de Xàtiva i destaca amb personalitat pròpia el relleu central esculpit del castell de la ciutat. Estan dedicades a la tradició de les màrtirs xativines Santa Anastàsia i Santa Basilissa, igual que en cada una de les gegantines vidrieres es representen als papes Calixt III i Alexandre VI. En aquesta portada encara és visible l'empremta del clavill que va deixar el terratrèmol de 1748 que va obligar a incorporar dos enormes contraforts amb arc de mig punt per a assegurar la construcció.

En la part de llevant de la col·legiata de Santa Maria s'alça la portada més antiga del temple. És una portada sen-

zilla, d'estil renaixentista i construïda pel mestre Pedro Ladrón de Arce en 1599. Es pot catalogar com d'adscripció serliana, presenta interessants motius geomètrics, frontó, frisos, columnes jòniques, motlures i decoració de boles, i dona accés a l'interior del deambulatori de la Seu, salvant la diferència d'altura a través d'una escala de grans carreus de pedra. És destacable també l'elaborat treball de gravat del recobriment de les fulles de les portes. L'actual col·legiata de Santa Maria de Xàtiva va començar a edificar-se per esta part i com les catedrals gòtiques el seu altar estava orientat al lloc per on eixia el sol, símbol de Jesucrist.

La porta va ser anomenada de la Giro-la o del Mercat, ja que d'ella parteix un carrer, amb el nom en la seua primera part de Sant Vicent, que porta fins a la plaça de Sant Pere, on antigament se celebrava mercat des de l'època àrab. Per esta porta, a més, eixien distintes processons, tradició que continua en l'actualitat. Sobre la coberta de les capelles de la capçalera ens crida l'atenció una construcció cilíndrica de pedra que amaga una enginyosa escala de caragol.

De front mirant a la porta, a l'esquerra, ascendeix un carrer pegat als murs de la col·legiata on abans va estar la impremta col·legial. Uns metres més amunt, una paret separa l'accés al qual haguera sigut el carrer que hauria mantingut a l'església completament exempta i des del cantó es pot apreciar part de la bella portada barroca, bessona a la del costat nord, i baix la que hui s'alça la sagristia. Per això, hui la col·legiata roman per la seua banda sud unida a la trama urbana i al caseriu del cor de la Xàtiva antiga sobre el qual s'alça amb tota la seua immensitat.

Centenars de personatges il·lustres i un retaule ceràmic barroc

Abans d'entrar a la plaça de Calixt III, coneguda popularment com la plaça de la Seu, que va ser el centre neuràlgic de Xàtiva des de la conquesta cristiana fins ben entrat el segle XX i en l'entorn del qual es van edificar els edificis més emblemàtics de la ciutat, i se celebren actes religiosos i festius de qualsevol mena, crida l'atenció del visitant un gran retaule de ceràmica en la façana d'una antiga casa.

Des del carrer de Peris i junt amb la base del campanar de la col·legiata, un dels més alts de la Comunitat Valenciana, es pot admirar este colorit retaule de ceràmica anomenat de la botica Artigues, una antiga farmàcia que conserva la seua façana tradicional. El bell i valuós retaule barroc de ceràmica valenciana, rendeix homenatge als nombrosos personatges il·lustres que han nascut a Xàtiva al llarg dels segles, entre papes, cardenals, sants, descobridors, pintors, inventors i diputats, junt amb els que apareixen els símbols dels motius pels quals van adquirir fama universal. El retaule té com a element central i destacat l'escultura de la Mare de Déu de la Seu, patrona de la ciutat de Xàtiva que es pot veure en la fornícula central, sobre la llegenda "Tu pila es Jordán fecundo, cuyos hijos en verdad, son timbres de esta ciudad, gloria y esplendor del mundo".

Un concert d'àngels músics sobre els murs d'un antic Hospital

En la plaça de la Seu, i el seu entorn, s'alcen alguns dels principals monuments de la ciutat. Ací es va edificar la Col·legiata sobre l'antiga Mesquita Major. En el costat nord, l'antiga Casa de la Ciutat, que va arruïnar el terratrémol de

1748, i des de la que s'accedia a l'antiga plaça semiporticada de les Cols (hui del Mercat). En el costat sud s'ubicaven, a pocs metres de la plaça, el Palau de l'Ardriacà (Ardiaconat de Xàtiva), mirant a la Col·legiata, el palau que va ser seu de la Inquisició amb part de la portada que hui es pot veure restaurada i, cap al carrer de Sant Domènec, l'antic convent gòtic dels dominics, i un poc més avant el barroc dels agustins.

Ocupant per complet el costat oest de la plaça s'alça el monumental edifici de l'antic Hospital Major de Pobres o Hospital Reial perquè va ser fundat pel rei Jaume I amb una funció assistencial que ha mantingut fins a l'actualitat. En la magnífica façana encara perviu el gòtic flamíger de la portada d'àngels músics de la capella, que va estar policromada, i dels grans finestrals, amb el Renaixement de la portada central amb relleus, fornícules i altres elements decoratius. Una galeria d'arcs davall el potent ràfel de bigues de fusta i teula moruna, en la que sobreix una xicoteta espadanya amb campana, corona l'edifici i des d'ella es contemplaven els distintes actes públics que se celebraven en la plaça.

L'edifici originari d'entre els segles XV i XVI va ser declarat Monument Nacional a mitjan segle XX i hui és Bé d'Interès Cultural. Interiorment molt reformat, perquè va albergar l'hospital de Xàtiva fins als anys 80 del segle XX, conserva la capella de mitjans segle XV amb volta de creueria gòtica i elements policromats, on va estar la imatge jacent de la Mare de Déu de l'Assumpció que hui es pot veure en el Museu Municipal. Es conserva també el saló noble que és seu la Mancomunitat de la comarca, les escales decorades amb ceràmica, la font

de pedra i algunes portades interiors.

Els escuts dels papes Borja sobre la portada d'un antic palau àrab

El palau de l'Ardriacà, un edifici d'estil gòtic que data d'entre els segles XIII i XV, s'alça a l'inici del carrer de l'Ardriacà, només ascendir des de la plaça de Calixt III, deixant arrere la imponent col·legiata de Santa Maria. Aquest edifici era la seu de l'Ardiaconat de la col·legiata de Xàtiva, un càrrec eclesiàstic destacat per les rendes econòmiques que comportava, però que no satisfieia les pretensions de bisbat que tenia la ciutat, ja que a més estava molt vinculat a la catedral de València. L'actual edifici conta la tradició que es va alçar sobre la casa dels alfaquís àrabs que servien el culte en la mesquita major de l'antiga Medina Xateba i va substituir com a seu al palau que els bisbes de València tenien en la ciutat, que havia sigut derrocat per a construir la col·legiata. Possiblement, d'aquell

Foto: Sònia Ramón ▲

palau provenien els dos escuts dels Borja -un de Calixt III i un altre atribuït al seu nebot Alexandre VI o al fill d'este Cèsar Borja, que van ser arquebisbes de València-, que se situen sobre la portada de pedra que dona al carrer i darrere de la que s'obri un espai fins a arribar a l'edifici principal. El palau conserva un artístic finestral geminat amb doble fust de columnes o mainells i un bell saló amb arcs gòtics de carreu. Ascendint uns metres pel carrer, a l'esquerra es poden veure també unes impressionants vistes del costat sud de les naus central i lateral, el creuer i la cúpula de la monumental col·legiata de Xàtiva.

Una pujada en zig-zag cap al solar de l'antiga Saetabi

Ascendint pel carrer del Palau de l'Ardriacà, en ple cor dels barris alts del nucli antic de la ciutat, creuats per carrerons de marcat traçat àrab i cases emblanquinades de poques altures, que s'ajusten als pronunciats desnivells del terreny, s'arriba a la plaça del Collar de la Coloma, anomenada així en honor al bell poema d'amor àrab, una de les millors creacions de la literatura àrab-andalusí, escrit per Ibn Hazm l'any 1022 durant el seu desterrament a Xàtiva, a causa de la repressió i lluites internes del califat de Còrdova. Des de la plaça, i ja en les faldes de la muntanya, un camí empedrat en zig-zag ascendeix fins a l'ermita de Sant Josep i el primitiu recinte murallat de la Xàtiva ibera, romana, visigoda i àrab. Als peus del temple, des de la creu de pedra renaixentista sobre columna romana, s'estén, amb el referent de la monumental col·legiata, el nucli antic de la ciutat, declarat conjunt històric artístic.

Cap a l'esquerra un camí porta per la línia de vetustes muralles, passant per

l'antic convent de Santa Maria Magdalena de l'Aljama del Montsant, hui convertit en hotel amb encant i de magnífiques vistes, i descendeix fins al límit est de la ciutat, per l'antiga porta de Cocentaina, enfront de la font reial de les vint-i-cinc canelles. Cap a la dreta, seguint la base de la muralla, s'estén el mirador del Bellveret, amb belles vistes al nucli històric de Xàtiva, amb el fons del monumental Castell i l'extens solar de la Xàtiva antiga, declarat bé d'interés cultural, i hui cobert per la Naturalesa d'una microreserva de flora protegida.

L'actual ermita de Sant Josep, s'alça sobre una antiga ermita d'entre els segles XV i XVI, dedicada a Santa Bàrbara, el campanar de la qual es va fer aprofitant una torre de la muralla. En el segle XVIII, es va alçar l'actual església, adossada a l'antiga ermita, cap al sud, conformant el conjunt que es pot veure hui en dia. De l'antiga ermita es conserven algunes dependències amb arcs i voltes de creueria i algepseries renaixentistes. Junt amb el campanar, que segueix en peu sobre la base d'una torre de la muralla d'origen probablement romà, es conserva l'antiga porta del recinte àrab de l'Aljama, el centre polític i administratiu de l'antiga Medina Xateba àrab, per on conta la tradició que va entrar el Rei Jaume I quan va prendre la ciutat l'any 1248. Xàtiva l'havia captivat per la seua bellesa i la potència del seu castell, des de la pròxima muntanya on hui s'alça l'ermita de Santa Anna. El rei va arribar a afirmar en la seua crònica "Qui a Xàtiva vulga entrar sobre Nos haurà de passar". Després del pacte de capitulació de la Xateba àrab, pel setge del rei aragonés, els musulmans van entregar la ciutat al rei cristià i l'alcaid musulmà va poder continuar algun temps en el castell.

Junt amb la torre campanar s'alça una de les dues portes de l'ermita, on estaven les estàtues barroques de pedra dels sants Josep i Bàrbara, hui en l'interior del temple, i enfront de la porta i la torre s'alça una bella creu renaixentista (s. XVI) de pedra, esculpida en ambdues cares amb les imatges de Crist i la Mare de Déu i que mostra l'escut del gremi de fusters. La creu descansa en una antiga columna romana de marbre de Buixcarró.

L'atri d'una antiga ermita amb columnes romanes i una portada romànica

Una de les xicotetes joies monumentals que posseeix la ciutat de Xàtiva és l'antiga església de Sant Feliu. L'antiga tradició de les primeres comunitats cristianes de Saetabi està relacionada amb este lloc on es va establir la seu d'un bisbat visigot que va desaparèixer amb l'arribada dels àrabs. No obstant això, aquest racó en el solar de l'antiga ciutat de Xàtiva declarada Bé d'Interés Cultural, té un passat més remot que es remunta a l'època romana.

Tal vegada un dels llocs amb més encant en l'entorn de la hui gòtica ermita és el seu pòrtic, sobretot a la llum del capvespre d'estiu. Junt amb l'austera, però bella portada romànica, una de les últimes d'este estil tant al sud de la seua principal zona d'influència, s'alça un atri per al qual es van reutilitzar fustos de columnes romanes amb alguns capitells, destacant entre totes elles una de marbre rosat de les pròximes pedreres de Buixcarró amb estries en espiral.

Es respira pau en assentar-se en el banc de pedra corregut del mur exterior de l'església, declarada Monument Històric Artístic Nacional en 1931, enfront del xicotet jardí amb ciprers que va ser

el cementiri de la ciutat fins fa quasi dos segles, el romàntic pou blanc i les restes d'una enorme basa pertanyent a un antic edifici monumental romà descoberta en unes excavacions en l'interior del temple, deixant portar la mirada fins al següent hort amb el mur format per grans carreus que avisen de l'existència de restes de l'antiga catedral visigoda.

Declarada com a col·lecció museogràfica, l'església posseeix en el seu interior valuosos tresors artístics com el seu retable major gòtic, una pila baptismal en un capitell esculpit d'alabastre romànic, làpides romanes en els murs i sepulcrales en el sòl, pintures murals i restes de policromia en el seu teginat. Manada alçar pel rei Jaume I després d'entrar a Xàtiva, contenen algunes cròniques que també va ser el marc de la reconciliació del rei aragonés amb el seu fill.

Un antic pou de neu excavat entre el Castell i la ciutat.

Ascendint per una senda, deixant arrere l'ermita de Sant Feliu, s'arriba a la denominada "Nevera" de Xàtiva. Es

Foto: Sònia Ramón

tracta d'un pou de neu o cava, d'uns deu metres de diàmetre i altres tants de profunditat, que servia per a emmagatzemar la neu caiguda durant l'hivern, convertir-la en gel, i conservar-la, per mitjà de distints procediments, per a comerciar amb ella i usar-la en altres èpoques de l'any.

Encara que la tradició afirma que és d'origen àrab, la construcció va tindre la seua funció durant el segle XVIII, època en què es va produir a Europa l'anomenada xicoteta glaciació, amb temperatures baixes i nevades freqüents a l'hivern en cotes molt al sud.

En el gran pou, excavat en la roca i cobert amb una volta de rajola en què creixia vegetació, es depositava la neu a través d'uns grans finestrals oberts en els laterals. Per a tasques de manteniment es va habilitar una escala amb escalons excavats com a orificis en el mur que baixava fins a la base del pou, on es van excavar uns canals per al desaigüe de l'aigua en fondre's el gel, que s'evacuava per un túnel excavat i que eixia a una cota inferior del vessant, des d'on es podia també accedir a la base de la Nevera.

Entre finals del segle XVII i en el segle XVIII el comerç del gel va ser molt beneficiós econòmicament i per a aprovisionar altres indústries i servicis sanitaris. El clima i estes construccions, que formen part de l'enginyós i destacat patrimoni hidràulic, repartides per les zones muntanyoses del sud de la província de València i nord de la d'Alacant, van contribuir al seu auge. A més, la ciutat de Xàtiva posseïa unes quantes caves de neu més al sud, en la Serra de Mariola, per a abastir-se.

La porta d'accés a un castell menor, però d'origen molt més antic

Només entrar per la reconstruïda porta principal del castell de Xàtiva, perquè l'original, de la que queden restes d'antiga rajola junt amb la roca uns metres més arrere, s'obria davall una alta torre que va ser dinamitada per les tropes franceses en la seua retirada durant la Guerra de la Independència, a mà esquerra, s'accedeix a l'anomenat castell menor.

Encara que el seu nom puga ser indicatiu de menyspreu sobre el castell major, que conserva moltes de les principals dependències, no obstant això, alguns historiadors consideren este espai l'origen de la fortalesa en època ibera i romana.

Ascendint junt amb la muralla alçada sobre la zona denominada La Solana del Castell, mirant cap al sud i davall la que hui es poden apreciar, des de part del pas de ronda i la terrassa d'una torre redona àrab, multitud de casetes d'estiueig en la zona residencial de Bixquert, una romàntica placa de l'erudit Carlos Sarthou il·lustra al visitant, en to literari, sobre els importants esdeveniments històrics i els personatges il·lustres entre ibers, cartaginesos, romans, àrabs i cristians que en l'antiguitat van passar pel castell de Xàtiva.

A l'altre costat, junt amb la muralla nord que ascendeix per l'agrest terreny amb les seues simètriques saeteres, dos trams d'escalons excavats en la roca conserven l'empremta de segles de dura vida quotidiana militar... però la visita a l'emblemàtic castell de Xàtiva, una de les fortaleses més grans, històriques i destacades de la península ibèrica és una altra experiència que cal disfrutar per si mateix. Tornem a baixar a la ciutat.

Una torre de llegendes

Des del castell de Xàtiva, per la part de llevant, descendeixen els llenços de muralles de l'albacar que arribaven fins a la ciutat per a protegir-la. Es tracta d'espectaculars i potents murs penjats que s'estenen pel vessant de la muntanya realitzada amb tàpia i maçoneria. Es conserven parts de realització islàmica i cristiana, així com algun tram de possible adscripció romana o ibera. En esta part de la fortificació es troben unes quantes torres entre les quals cal destacar la Torre del Sol. Es tracta de la torre més oriental de l'albacar. Presenta una planta ovalada a l'exterior i, cap a l'interior, junt amb la torre, les restes d'un aljub. En ella hi ha una inscripció àrab en què es fa referència a la data de construcció, 1210-1211. Es contenen diverses llegendes sobre aquesta torre almohade. Una d'elles relata que deu el seu nom a què durant el solstici d'estiu el sol, en eixir, es filtrava per les finestres de la torre creant amb els seus rajos i junt amb l'exuberant vegetació de la zona un ambient màgic semblant al Paradís. També en antigues publicacions es narra la història d'una bella princesa àrab tancada entre els seus murs per un encantament que va seduir un cavaller cristià. En acostar-se a la torre per la seua banda exterior es pot contemplar el seu enorme alçat i monumentalitat, així com veure restes de carreus i picapedrera d'època anterior a la torre reutilitzats en la seua construcció.

Un carrer de cases emblanquades als peus de la muntanya

El carrer de les Santes, en l'antic barri del convent dels agustins, en la part alta de la ciutat, és tal vegada una de les de major encant, no per la seua monumen-

talitat, però sí per la seua fisonomia i el seu paisatge. Rep aquest nom en honor de la tradició de les màrtirs xativines Santa Anastàsia i Santa Basilissa que tenien la seua ermita tot just al final d'este carrer, en el lloc en què hui s'alça un edifici de vivendes.

Des del seu començament, junt amb els murs de l'església barroca coneguda popularment com de Sant Agustí, va ascendint amb les muralles del castell de Xàtiva com a referent en el firmament. Per a salvar la fort pendent, junt amb les cases, d'una o dues altures només i teulada moruna, es van construir terrasses que els veïns emblanquinen cada cert temps, igual que les façanes i els xicotets escalons del carrer. Tot el conjunt adquireix una lluentor especial amb la llum del sol de primavera, inclús a les nits d'estiu, a la llum dels fanals i la frescor de l'ombria de la costa del castell.

Al final de l'ascensió, que ha de fer-se pausadament per a delectar-se amb tots els detalls, una font decorada amb cudols i uns bancs junt amb uns arbres inviten a un breu descans, sobre la cúpula blava de l'església de l'antic convent.

La portada elevada d'un antic convent de predicadors

Des de la plaça de Calixt III, per la part alta de l'antic Hospital Major naix un carrer, que com el seu propi nom indica condueix a l'antic conjunt conventual de Sant Domènec, edificat originàriament en estil gòtic, encara que va patir importants reformes en segles posteriors. L'entrada a l'església de l'antic convent està elevada sobre la cota del terreny del carrer i s'accedeix a ella a través d'una pronunciada escala, la qual cosa, junt amb la fort pendent sobre la qual s'assenta el conjunt, conforma una panoràmica molt peculiar, amb dos enormes finestrals gòtics en la fatxada de l'església i la vista del campanar i la cúpula de la col·legiata a l'est.

El conjunt estava format per una església de traça gòtica amb capelles amb sostrada de fusta a doble vessant i set grans arcs diafragmàtics, sagristia, sala capitular, claustre, refectori i dormitoris.

Els dominics van arribar a este lloc per a ocupar el lloc d'una altra orde religiós dissolta i van edificar el seu convent. Conta la tradició que van tindre estudis d'hebreu quan les tres cultures cristiana, àrab i jueva convivien i enriquien la vida de la ciutat de Xàtiva, considerada en aquell moment la segona ciutat del Regne de València.

L'edifici va ser un dels més importants de la ciutat i a això van contribuir famílies nobles que van patrocinar capelles, on van ser soterrats, i els seus escuts es podien veure en l'església i el claustre. Entre elles Na Leonor de Castella, dona del rei Alfons IV d'Aragó, va contribuir a l'edificació de la sala capitular. Va albergar antigues imatges i confraries de la Setmana Santa i en el convent va professar Sant Jacint Castañeda, natural

de Xàtiva i martiritzat en les missions d'Àsia.

L'església es va salvar de la destrucció del convent en la segona meitat del segle XX en ser utilitzada com a cine i teatre. Posteriorment, va ser declarat Monument Nacional i hui és Bé d'Interès Cultural. Actualment, l'església, la sagristia i l'edifici annex amb escut heràldic s'han restaurat. S'ha recuperat l'Aula Capitular i continuen en procés de restauració distintes dependències del conjunt conventual, com el claustre, una de les ales del qual, la sud, s'ha reconstruït usant els carreus i arcs gòtics originals i es pot veure des del carreró que ascendeix vorejant l'antic convent junt amb una xicoteta font de pedra.

Una gran plaça del mercat porticada només en la seua meitat

Des de la plaça de Calixt III o de la Seu, deixant l'antic Hospital a l'esquerra, naix el carrer Corretgeria, amb antics palaus i anomenat així en honor d'un dels molts oficis antics i gremis de la ciutat. Entre la plaça i el començament d'aquest carrer es pot evocar l'antiga Casa de la Ciutat que s'alçava en este espai ocupat hui per un modern edifici. L'antic edifici el va arruïnar el terratrèmol de 1748, i des d'ell s'accidia pel nord a l'antiga plaça semiporticada de les Cols (hui del Mercat) on es continua celebrant mercat els dimarts i divendres. Es pot baixar a la plaça des d'una escalinata de pedra, que al punt més alt ja ofereix una bonica vista d'un ampli i antic espai urbà porticat només per dos dels seus costats, el nord i l'est, probablement per a protegir del sol els productes alimentaris, ja que la part sud i oest són poc solejades. Esta romàntica plaça conserva edificis històrics que van ser antigues posades, fondes i vivendes populars amb un mosaic de balcons de forja i ràfols de fusta

en les teulades. En el segle XVIII es va habilitar per a esta funció mercantil que hui continua mantenint, amb un animat ambient els dimarts, dia de mercat ja concedit com a privilegi pel rei Jaume I en el segle XIII, també els divendres i a més, com a zona d'oci nocturn sense cotxes amb terrasses des de les quals un es pot relaxar contemplant les tradicionals façanes –alguna de balcons garsats- i la figura de la Col·legiata il·luminada amb el seu campanar, el temple de la Mare de Déu de la Seu i el rellotge alçat-se sobre la plaça. Des de la plaça del Mercat, cap a l'oest continua el carrer de vianants de Botigues, per al que s'accedeix al cor del nucli comercial del centre històric de Xàtiva, amb tot el sabor de comerços tradicionals que s'han anat succeint amb el pas de l'últim segle.

L'edifici que va ser Pes Reial, Duana, Banc d'Espanya i hui Museu

Este edifici és l'accés principal del Museu Municipal de l'Almodí de Xàtiva, pel carrer Corretgeria, un dels eixos principals de la ciutat des de la col·legiata cap a l'antiga porta de la muralla de Santa Tecla, era originàriament el primitiu almodí o dipòsit de blat de 1327. L'any 1754 es va transformar en llotja de la farina i pes del carbó, i l'any 1816 va patir una profunda transformació que va afectar la seua façana i distribució. Suprimida la seua funció mercantil i després d'haver sigut utilitzat com a escoles públiques, en 1928 va ser cedit al Banc d'Espanya, que va encarregar a l'arquitecte Luis Menéndez Pidal un projecte de reforma, amb grans balcons correguts de forja i un estil purista. Després de la marxa del Banc d'Espanya en 1971 a l'edifici de l'Albereda que és hui la Casa de la Ciutat, el va adquirir l'Ajuntament i posteriorment els arquitectes Giorgio Grassi i Manuel Portaceli el van

restaurar, junt amb el proper almodí renaixentista, per a convertir-los en museu. Així, el Museu de l'Almodí, obert l'any 1918, està ubicat en dos edificis comunicats. El més antic és l'Almodí, edifici on es guardava el blat de la ciutat i el segon edifici és aquest casolot que en la seua façana llueix portada de pedra amb l'escut de la ciutat i sobre ella es pot admirar un gran retaule ceràmic de la Mare de Déu dels Desemparats.

El Museu Municipal de l'Almodí de Xàtiva posseeix importants fons i col·leccions, des de la Prehistòria fins al segle XX: d'arqueologia, pintura, escultura i arts figuratives, destacant un cap iber o una pila àrab amb motius decoratius únics, entre altres valuoses peces, que li van valdre la declaració de monument nacional en 1962. Hui és bé d'interès cultural.

La portada gòtica de Sant Francesc, digna d'un emotiu i secular Trobament.

L'església de l'antic convent dels franciscans en la ciutat de Xàtiva es va construir entre els anys 1366 i 1377, dins de les muralles de la ciutat, després de la destrucció de l'antic convent situat extramurs, a causa de la guerra entre Aragó i Castella. En el mur que dona al carrer Moncada s'obrin finestres amb traceria i la primitiva porta d'accés, en la segona capella, amb una antiga portada gòtica amb arquivoltes, antigament coronada per una creu de flora.

Conta la tradició que enfront d'esta porta, per a major escarni, es va soterrar el Comte d'Urgell, pretendent reial a la Corona d'Aragó desposseït pel Compromís de Casp dels seus drets al tron i presoner en el Castillo de Xàtiva fins a la seua mort. Enfront de la porta gòtica d'aquesta església, en la que es reunien totes les imatges en Setmana Santa, se celebra des de fa segles, el Dimecres Sant, a les 12 de la nit, un emotiu Trobament, denominat Les Cortesies, entre les imatges de l'Ecce-Homo i la Mare de Déu de la Soletat. Davant i sobre la plaça s'alça la Font Reial de Sant Francesc, construïda en 1764 en estil barroc amb elements ornamentals del rococó.

Un carrer de cavallers amb les seues cases-palau

En la conquesta de la ciutat pel rei aragonés Jaume I, en el segle XIII, acompanyaven el monarca nombrosos i importants nobles que, encara que la ciutat va ser reservada per a la Corona, van rebre nombroses donacions en les principals zones de la ciutat i el seu terme. El carrer de Montcada, que ja havia sigut un eix principal en l'última època de la dominació àrab, va ser una de les principals vies on la noblesa va construir els seus palaus i cases pairals. Xàtiva es va convertir durant diversos segles en la segona ciutat del Regne de València

i fins al segle XVIII la noblesa va habitar en estos magnífics palaus, convertint aquest carrer en un reflex del carrer de Cavallers de la ciutat de València.

Hui conserva impressionants casals com la casa palau de Diego, amb important reforma del segle XIX, que es va utilitzar com a residència de personatges il·lustres que visitaven la ciutat. En la portada llueix l'escut heràldic de la família Diego, i darrere d'ella hi ha un espaió pati flaquejat per arcs de pedra i una reixa que dona a un jardí o hort. Conserva taulelleria, forja, cobre-finestrals de fusta, mobiliari i decoració originals.

El Palau dels Mahiques-Sanç, l'estructura bàsica del qual correspon als inicis del segle XVII i el cos posterior es va afegir cap a 1920 en estil neoimperi, conserva en la seua portada l'escut de la família Sanç. Posseeix un ampli saló modernista, llums de vidre i un bell saló de columnes en la planta baixa. Fins a finals del segle XX tenia un magnífic pati-terrasa que donava al passeig de l'Albereda amb una porta enreixada. Va albergar el Casino Setabense, un animat centre cultural i social entre finals del segle XIX i principis del segle XX. Hui és la seu de la Casa de la Cultura, amb biblioteca, sala d'exposicions, saló d'actes pati i jardí.

El Palau del marquès de Montortal va ser la casa pairal en la ciutat de Xàtiva d'este important títol nobiliari valencià. Darrere de la seua portada dovelada s'obri un pati gòtic, amb l'estructura dels palaus medievals valencians, per la qual cosa ascendeix una escala fins al primer pis. En este s'obrin amplis salons amb grans finestrals que donen al carrer Montcada, balcons de forja i taulelleria i per damunt llueix una galeria superior de xicotets arcs de tradició arquitectò-

nica aragonesa. Posseeix un hort darrere del pati.

L'anomenada casa palau dels Ros d'Ursino alberga un curiós escut (amb corona de marquès i partit amb barres a destra i castell a sinistra) que apareix suportat per una artística figura humana, tallada en la mateixa jàssera que, en el cantó del carrer de Montcada amb el carrer de Vallés, sosté l'ixent ràfel de fusta decorat de la teulada.

Una plaça amb una gran portada de pedra i una torre campanar

La plaça de Santa Tecla s'obri des del carrer en què s'ubicava una antiga porta medieval de la muralla de la ciutat, que continuava per la part oest fins a connectar amb les muralles cap a la part del castell. Hui és una agradable plaça a la qual donen façanes de variats colors d'antigues cases, amb robustes portes de fusta, entre les quals destaca, en la seua part este, un gran casalot amb una magnífica portada de pedra amb decoració d'estil neoclàssic. Va albergar aquest edifici de notables dimensions, entre altres usos, una antiga comandància militar i caixa de reclutes.

Davant, on hui es pot veure un edifici de vivendes amb balcons de forja, va estar l'antiga església de Santa Tecla, una de les parròquies més antigues de la ciutat. Arruïnada pels efectes de diversos episodis històrics com l'assalt a la ciutat en la Guerra de Successió Espanyola i el terratrèmol de 1748, hui només queda en peu d'ella, restes d'alguna dependència dins de la propera Casa de l'Ensenyança, hui Museu municipal de Belles Arts de Xàtiva, i la seua esvelta torre campanar d'antics carreus l'ombra de la qual, en determines èpoques, cau sobre la plaça, junt amb la bella font-fanal de forja i estil modernista, ubicada en el seu centre geomètric.

La portada barroca dels mercedaris enfront de la casa de l'inventor de la Taquigrafia

L'església barroca de la Mare de Déu de la Mercè es troba fora del que va ser el traçat per la part de ponent de l'antiga muralla de la ciutat, encara que no gaire allunyada, en el conegut com a districte o barri de les Barreres. L'actual edifici va substituir a una antiga església anomenada de Sant Miquel i estava molt vinculada a l'orde dels Mercedaris relacionada amb l'atenció als captius. De fet, l'escut d'aquesta ordre, amb una creu sobre les barres d'Aragó, es pot veure en la monumental portada que dona a la xicoteta plaça, amb frontó partit, tríglifs, mètopes, pilastres estriades i la figura de l'arcàngel Sant Miquel amb la seua espasa en una fornícula, així com en diversos llocs a l'interior de l'església.

Foto: Sònia Ramón ▲

Enfront de la portada de l'església s'alçava la casa del segle XVIII en la qual va nàixer un il·lustre xativí, Francisco de Paula Martí, gravador i inventor de la taquigrafia espanyola i la ploma estilogràfica. Al costat de la plaça existeix un jardí amb l'estàtua d'un altre personatge universal nascut a Xàtiva, el pintor Josep de Ribera, "el Españaoleto", que dona nom a una altra àmplia plaça contigua.

En el lateral de llevant de l'església de la Mercé es troba, oberta en el mur, una xicoteta capella dedicada a l'Ecce-homo, tradicional imatge del segle XVI de la Setmana Santa Xativina que emociona en veure-la entrar per la porta de l'església acompanyada d'una esquadra de romans les nits de Dimecres i Divendres Sant.

En el lateral de ponent s'obri una porta lateral de carreus i per damunt d'ella, darrere dels contraforts externs i les teules s'alça un xicotet i barroc campanar sobre un carreró de traçat sinuós en pendent.

Una font reial junt amb el camí "de Santiago" de llevant.

En la plaça de Sant Jaume, el topònim ja de la qual des del segle XV evoca el nom valencià de l'apòstol Santiago, probablement perquè per ací transitaven els pelegrins que des de València es dirigien creuant la Península cap a Compostel·la fa segles. En eixa època, a més del camí francès, altres camins de Santiago van estar en auge fins que la decadència els va fer pràcticament desaparèixer, encara que hui algunes associacions tracten de recuperar-los. A l'entrada de la plaça pel carrer del diputat Joaquín Lorenzo Vilanova, en la façana d'una casa, una xicoteta fornícula alberga la imatge del sant a cavall.

Aquella via de pas partia de Xàtiva per la seua banda oest i després de deixar les muralles i el portal de la plaça de la Bassa, on segons alguns plans antigament va estar instal·lada una forca d'ajusticiament, s'endinsava en el caseriu i raval morisc. En sentit contrari la van recórrer les tropes de Felip V per a atacar la ciutat en 1707 després de la batalla d'Almansa.

A partir de la plaça començava l'anomenat raval de Sant Joan, emmurallat i independent de la ciutat fins a l'època de Felip IV i que va ser un dinàmic centre artesà que va adquirir prou fama. De fet, l'anomenada volta general de les processons més importants de la ciutat arriba fins a la plaça per a iniciar des d'ella el retorn cap a la col·legiata i en Setmana Santa s'instal·la, al final d'ella una de les dues creus adornades que marquen els límits de l'itinerari i els de la ciutat antigament.

En l'àmplia i solejada plaça, junt amb les cases del costat este es va edificar una bonica font mural neoclàssica. Denominada la font reial de Ferran VII, data del segle XIX i era el penúltim punt de subministrament públic de cabal d'aigua procedent del canal de Bellús, que entrava a Xàtiva per l'altre extrem de la ciutat. La font està adossada a la planta baixa d'una casa formant a manera d'un xicotet arc triomfal. Té una tassa, un pilar de dues canelles i tapa piramidal. En la seua part superior es pot veure l'escut de la ciutat de Xàtiva i una dedicatòria al rei Ferran VII.

... i a mode d'epíleg d'este recorregut en què hem descobert tants tresors amagats de Xàtiva anem a buscar:

La màgia d'un passeig nocturn pels carrers de la ciutat antiga

Després de la posta del sol cap a l'oest del nucli antic de Xàtiva, amb els seus tons blavosos i de vegades rogencs, sobretot a l'hivern, que es poden gaudir des de l'antiga ermita del Calvari Alt, la màgia s'apodera dels carrers del conjunt històric artístic.

Amb el teló de fons de la magnífica fortalesa il·luminada sobre la cresta de la muntanya Vernissa, les muralles i parts de la muntanya refulgint amb una tènue llum blanca, que es contraposa als punts de llum dels fanals dels carrers i la llum groguenca dels monuments, fer un passeig tranquil és una autèntica experiència i un viatge en el temps. La monumental col·legiata de Santa Maria emergint amb la llum reflectida en la seua robusta pedra per damunt de les teulades fosques, el so de les fonts de la Trinitat i Sant Francesc acrescut pel silenci, l'olor de llenya que crema en els fumerals els mesos més freds i que s'expandeix per xicotets carrerons de traçat àrab en la part alta de la ciutat i en el barri de Sant Pere desperten emocions i provoquen sensacions.

A contrallum brillen alguns panells ceràmics en carrers i places amb escenes de sants amb antiga tradició en els barris de Xàtiva i l'endevinada silueta de barrocs campanars de vells convents es perfila contra un cel tatxonat d'estrelles en les nits clares.

Carrers antics en què no és difícil imaginar nits de Setmana Santa amb fileres de ciris encesos, natzarens i imatges de la Mare de Déu i Crist portats a muscle. Un passeig que es torna refrescant en nits caloroses del mes d'agost, des dels patis de nobles mansions amb les seues mil fonts i amb el so temperat de l'ambient festiu de la Fira d'agost alguns carrers més avall, ja en l'Albereda.

Sonia Ramón al taller del pintor Miguel Soro, fent el reportatge fotogràfic per a una entrevista que li va fer el crític José Esteve.

Sonia Ramón Gimeno, és una aficionada a la fotografia des que té ús de raó, però no va ser fins al cap del confinament que va decidir permetre's pensar en ella mateixa i fer tot allò que li agradava. Va començar amb el mòbil i gràcies a un grup de fotògrafs que la van motivar i li van fer veure que era bona en la fotografia.

Així és que fa dos anys es va comprar la seua primera càmera digital i va començar a treballar més amb l'aprenentatge, encara que és una persona molt autodidacta. Les seues temàtiques preferides són la street photography, fotografia macro i les postes de sol i albes.

Hui dia ha guanyat la primera marató de fotografia de la fira de Xàtiva (2022), un primer premi en blanc i negre en el concurs de Bocairent (2023), i ha pogut formar part de l'exposició del Centenari del patronat de la mare de Déu de la Seu. Dia a dia gaudeix de la passió de capturar moments únics i irrepitibles gràcies a la seua passió; la fotografia. Els enllaços on podeu apreciar el seu treball són:

- Facebook: Sonia Smallphotos
- Instagram: @smallphotosonia
- @bnw_smallphotosonia
- @sonia_macrosmallphotos

Fina Caldes es nascuda a Carcaixent però ha viscut a Xàtiva quasi tota la seua vida. Ha estat mestra de primària durant tota la seua vida professional, exercint a Barcelona i a diversos pobles d'arreu de la Comunitat Valenciana, fins que als anys huitanta arriba al col·legi Attilio Bruschetti, i més tard al Martínez Bellver.

Les arts plàstiques han sigut la seua passió, i des de la seua jubilació, fa cinc anys, li ha dedicat tot el seu temps. En primer lloc va començar en l'aquarel·la, tècnica que li cridava especialment l'atenció per l'aigua, la transparència, el secat ràpid i la netedat. Va ser amb l'associació de pintors Josep de Ribera on va aprendre-la d'allò més bé, més endavant vindrien altres tècniques com l'oli, l'acrílic o l'abstracció, tècniques motivades per diversos mestres, com ara Blai Tomàs.

Nous reptes que ha Fina li aportaren gran motivació per a seguir en aquest món tan apassionant. Sentir-se lliure per poder crear i deixar-se dur per el que sent, és el Fina mes valora en aquest moment.

El seu treball ja es pot veure reflexat a la Sala de les Columnes de la Casa de Cultura de Xàtiva, doncs va ser inaugurat el passat 18 de gener.

Tresors de Xàtiva. Imatge i Paraula

Carlos Pascual, Imatges. Antoni Martínez, Paraula

◀ Foto: Antoni Marzal

Antoni Martínez i Revert, nascut a Xàtiva l'any 1946, és llicenciat en Filologia Romànica per la Universitat de Barcelona i doctor en Enginyeria Gràfica per la Universitat Politècnica de València. Catedràtic de Llengua i Literatura castellanques a l'IES Josep de Ribera de Xàtiva, fins a l'any 2007.

Al llarg de la seua trajectòria ha cultivat el teatre, la poesia, l'assaig, la literatura juvenil, el periodisme... realitzant distintes publicacions que han resultat premiades. Antoni Martínez ha estat un gran dinamitzador de la vida cultural de Xàtiva durant els darrers cinquanta anys.

Entre les darreres publicacions destaquen: La impremta de Blai Bellver, el diseño gráfico y el producto impreso, tesi doctoral publicada per Campgràfic (València, 2010) i la veu de la Memòria. Pep Gimeno "Botifarra" (València, 2011).

▲ Foto: Sonia Ramón

Carlos Pascual Garcia és membre de la nostra comissió, la qual és testimoni de la seua passió per la fotografia. Va començar, com una simple afició, a la seua pàgina de facebook, però a poc a poc veia com la gent reconeixia el seu treball i açò feia que continuara amb aquesta activitat d'una manera més activa.

Les temàtiques que més li agrada fotografiar són els dies de tardor, pluges i reflexos. Podeu gaudir del seu treball en el seu instagram @carlospascualxtv.

I. Castell

Xàtiva és un lloc màgic, als peus del Castell tens la sensació d'estar, sobretot si és a poqueta nit, en un altre món, un món on la solitud s'acompanya de presències ben agradables. Potser tenen la culpa, l'aire que es respira, la lluna, els anys d'història que ens contempen, com un tresor ben valuós, la remor de l'atrafegada vida que puja de la ciutat, mentre, del Bellveret estant, t'amerés de tranquil•litat i pau.

Són moltes les raons que abonen el naixement de les llegendes i no és casualitat que aquest entorn n'haja propiciat tantes. El Castell, com una enorme i poderosa casa encantada, té moltes històries a cavall d'uns fets contrastats i d'altres que les han convertides en llegenda.

Històries fantàstiques ordides amb fils que passen per la seua tètrica presó, pels seus túnels i passadissos que comunicaven el Castell amb Xàtiva, copiosa també en túnels que abonen llegendes urbanes, com la del túnel que – diuen – moria en un convent de la ciutat. Túnels que foren camins de gestes bèl•liques, de malaguanyats amors, necessitats d'un secret que sempre acabava fent-los impossibles i desgraciats, i també d'heroïcitats i encontres coronats per l'acompliment de l'amor.

2. Fallera

*Senyores: des que he entrat,
ah encisadora!
Ja el meu cor trobe robat
d'una senyora.*

*Soc entrat en aquest lloc
per mon delit,
he entrat sa, eixiré ferit.*

*Els meus ulls d'enamorat
són la penyora
ja el meu cor trobe robat
d'una senyora.*

*He entrat jo sense dolor
ni cosa alguna,
i eixiré ferit d'amor
per ma fortuna.*

*La qui m'ha maltractat
vist llauradora,
ja el meu cor trobe robat
d'una senyora.*

*És donzella molt galana
entre donzelles,
és discreta i molt humana,
bella entre belles.*

*Una d'elles m'ha nafrat
i m'enamora.
Ara és el meu cor robat
d'una senyora.*

A partir del Flor d'enamorats de Joan Timoneda.

3. Moma

*La Moma és dansa antiga
que desfila en processó
provocant la devoció
quan als set pecats castiga
i al dimoni solt el lliga.*

*Emociona la virtut
que, en rebre de Déu l'ajut,
després de partir l'encalç
dels set pecats capitals,
deixarà el Momo vençut.*

Les dècimes són composicions de tall popular que es repartien o es reparteixen entre el públic assistent a la processó del Corpus. Estan formades per deu versos – d'ací el seu nom – de set síl·labes, que rimen en consonant – abbaacddc –

4. Carrer

La tarda

*La tarda amb pas lleuger
cobreix la ciutat i s'ensenyoreix
de places, andanes i carrers.
Es llancen, suïcides, els ocells
al rectangle tancat de la finestra,
a la calç de les façanes d'enfront.*

*Em mou la penombra
vers l'aparell de llum
tallat al bell mig
pel contorn dibuixat
d'un collar a l'escut.*

*Sols cloure l'ull
en prendre l'obertura
i la distància escaient.
el revelat d'altre jorn
em donarà seguretat
per a poder estripar,
amb un tel groguenc
banyat de llunyania,
tot aquest paisatge
del qual soc presoner.*

5. La reixa

*Ací, tots junts, i mentrestant
és miracle una sola vegada.
Sols una vegada és vessada la sang d'Abel
que hauria d'acabar totes les guerres.
Sols una vegada l'entorn irrepensible
de la infantesa i la seua inconsciència.
Sols una vegada la joventut i sols una vegada el cant.
Una sola vegada l'amor i la condemna ensems.
Sols una vegada tot el que s'oposa al costum
de ser causa i motiu d'herència.
Sols una vegada desfer els nucs i trencar els segells
que ens han fet homes pactats.
Sols una vegada la llibertat.
I per això sols una vegada l'art,
i l'odi a les presons sols una vegada.*

6. Pluja a la tarda

*Tot el que he estimat,
inclòs el poble
de cases i treballs,
d'homes adolorits,
fins i tot allò que hom
diu la vida...,
ha esdevingut no res:
un capaltard buit,
la pluja persistent
i un vent juganer,
com un ca famolenc,
que xiula cançons
country, del camp
vull dir, ja saps.
Tot açò resta de tu:
dolguda llunyania,
ja veus, no res,
fumar-nos a mitges
una cigarreta
i parlar quatre coses
quan el dia ha acabat.
Tot el que ara em manca.
Tot el que estime.
Volia que saberes
Tot el que he estimat.*

7. Sant Pere

*Encara llüïen els estels més propers
quan marxaves en silenci.
I en deixar la porta
la lluna jeia ardent
al portal de casa.*

*Fou un goig l'encontre casual.
L'amor al cap dels anys altra vegada.
Les llàgrimes absoltes trobaren llibertat
i els motius del cant pujaren a la gola.*

*Cantava amb la ferma decisió
que dona el ser jove,
la inconsciència i l'alegria.
Mai no he demanat quin déu,
quina desgràcia o quina sort
la lluna em va deixar com a penyora.*

*Mai no ho pense i mai no ho sabré.
Tanmateix, de tant en tant, enyore,
m'alimente d'aquell encontre casual.*

Església de Sant Pere.

D'estil gòtic de conquesta, té una sola nau amb tres arcs diafragmàtics, contraforts exteriors i coberta de fusta policromada a doble caiguda.

Tresors de Xàtiva, Imatge i Paraula

8. la seu

*Una cremor gola amunt
m'amarga sovint les vetlades
quan m'arriben les veus consiroses
dels frares predicadors.*

*La glòria i el poder de l'Església
el volen per a després de la mort,
mentre sembren d'angoixa i dolor
el do d'aquesta vall de tristeses.*

*Hem nascut certament per a la mort,
La penitència que duu el penediment
és camí de guanyada redempció.*

*Tinc present, sovint, la cançó
que amb passes acordades,
jugant i ballant, m'ho recorda:
Sono io la morte e porto corona,
lo so di tutti voi signora e patrona.
Però fins que Déu vulga i arribe
esgotarem el calze amarg i dolç
del regal diví que és la vida.
Ni trista, ni pobra, ni sotmesa
volem l'Església el meu poble i jo.*

Atribuït a Alexandre VI. 1498.

9. De rància i política estirp

*I passa el temps...
Hem de recordar tants dies
de pena sempre atenta,
per a enfrontar-nos de nou
a l'enrenou de les urnes.
Maniqueu i antic
el joc del perill
expectant i inquiet.
La glori del record
que corre pels carrers
pels mítings i parets
farcides de pintades,
pregones d'amenaces.
Vet aquí la por inaturable
d'una vella justícia
que pot, de sobte,
vestir-se de venjança.*

*I passa el temps...
Les coses en son punt,
al seu lloc de sempre,
controlades les armes
i els diners als bancs.
Als mateixos pinxos
dels mateixos pobles
els apujaran el sou
i faran processons
amb els batlles nous.*

*I passa el temps...
Ens muguérem pels camins
de la difícil concòrdia,
i cercàrem un pou de pau
per a tirar calç viva
a tants, sense descans,
morts oblidats,
barrejant amb ells
tots els desitjos
que el poble enterc
ens ha servat.*

*I passa el temps...
I res no passa.
I sempre el poble
torna a la feina
com cada dia,
a la pesada càrrega
d'interessos imposats,
pels mateixos carrers
de paraules i mites
que ens han enfonsat.
Ara els fills, ara l'escola,
ara el treball...
Ens imposen l'exili,
dubtosa la paraula
de l'ignorat país
deixeu-nos, almenys,
la dignitat...*

I passa el temps...

10. Mirada d'aigua

Des de Parmènides, qui ens va advertir que "el ser és i el no ser no és" fins a hores d'ara, anem darrere d'una certa seguretat sobre el que realment és. Descartes, d'acord amb el fet que no pot haver-hi cap coneixement d'allò real que no ens arribe mitjançant els sentits, ens va advertir que aquests ens poden enganyar, quan, per exemple, veiem una canya torta dins l'aigua i en treure-la la comprovem ben recta. Kant va concloure que tot allò que és, és, però que se'ns apareix de distintes formes i maneres, és a dir amb el cabet entenem que el que és, és i amb els sentits copsem com els éssers són de diferents.

No debades, des que Narcís es va ofegar pel deler de posseir la bellesa que li tornava l'aigua, l'espill i l'aigua han estat objecte de motiu i reflexió per als poetes, pintors, fotògrafs, psiquiatres i altres. És inevitable caure en el parany d'una alteritat que no som nosaltres quan, ben cert que ho som, encara que la dreta estiga a l'esquerre, com estaven les lletres en la tipografia de plom, o en l'aigua, quan admirem cap per avall allò que està en peu. Realitat? Ombra que ens arriba per la llum disposada al fons de la cova?

Potser la bellesa que busquen els artistes estiga en estar a bones amb qui ens mira des de l'espill i gaudir d'un cop d'ull, en l'aigua o enlloc, de diversos éssers (el ser és un) en la seua dualitat de realitat i reflex.

On estan
els tresors
de les falles?

Hernan Mir
Rafa Tortosa
Agustí Garzó
Anna Soro

Per
Hernan
Mir i Serrano

On estan els tresors de les falles?

És possible parlar, o escriure, de tresors de les falles? N'hi ha, o n'hi hagué, alguna cosa que pot ser considerada com un tresor de les falles? I encara més, hi ha consciència entre la seua gent del fet que quelcom de les falles és un verdader tresor? Són qüestions que es plantejen davant un full en blanc a la pantalla de l'ordinador.

Són l'intricat punt de partida d'aquesta aventura digna dels més famosos pirates del carib, o de la Mediterrània en el nostre cas. Són el port d'on salpa el vaixell avarat de paraules i carregat d'idees no massa concretes però sí pròpies.

Perquè en açò dels tresors de les falles, cal tindre en compte, i molt, el punt de vista. No és el mateix el que s'observa des de la talaia del Cap i Casal que el que es pot albirar des d'altres turons de la festa. La sensació de perduda, per no dir de furt, que es pot percebre des d'una mirada o l'altra és ben diferent. La de l'autor d'aquestes línies s'encimbella en els anys i l'experiència de les falles capitalines.

Des d'aquesta visió particular alguns dels tresors de les falles ja no hi són. Malauradament, algú els ha furtat i han passat a ser tresors de la memòria. D'altres estan perillosament exposats de tal manera que en qualsevol moment, algun "pirata" els pot escamotejar.

Què és un tresor?

Hi ha molts tipus de tresors, diferenciats essencialment per la seua localització, així com per la seua exposició a les diferents classes de "pirates" que els cobegen. Però el primer pas és posar-nos d'acord en allò que es pot considerar un tresor, a la qual cosa el diccionari no ajuda massa, almenys el nostre, ja que ens presenta sis entrades diferents.

La primera no s'ajusta per a res amb les falles: 1. m. Gran quantitat de diners, valors o objectes preciosos, reunida i guardada. Algú pot imaginar-se que divertit seria que aquest tipus de tresor existira realment en les falles? La de mapes del tresor que s'haurien traçat, la majoria falsos, de pega. I tots, falleres i fallers, buscant-lo sense mesura. On pararia la germanor? En el mateix lloc que ara, en l'abocador il·legal més perdut de la nostra terra.

Pel que fa a la segona, 2. m. Obra d'art de gran preu i valor; els fallers sols reconeixem la primera part del terme. Allò que parla del gran preu. Allò del valor ho deixarem per un altre article.

La tercera; 3.m. Riquesa natural. No s'ajusta de cap manera a les falles. No n'hi ha res de natural en cremar un tresor.

La quarta, 4.m. Qualitat moral o

virtut. S'allunya massa de la concepció festívola de les falles, per no dir res de la cinquena, 5. m. Persona o cosa que es considera com a molt valuosa, que confronta directament amb el tarannà faller, incapaç de reconèixer el valor de les persones i les coses.

I finalment la sisena: 6.m. LING. Recull lexicogràfic, especialment diccionari exhaustiu d'una llengua., de la qual millor ni parlar-ne i molt menys escriure.

Així que haurem de trobar una solució intermèdia que agombole totes les sensibilitats falleres i ens pose d'acord. Tal vegada la tercera entrada del diccionari de la RAE ens òbriga les portes a un consens, aquella que diu: 3. m. Persona o cosa, o conjunto o suma de cosas, de mucho precio o muy dignas de estimación. Amb les nostres paraules: Conjunt de coses molt dignes d'estimació. Això és un tresor. Això poden ser els tresors de les falles, coses molt dignes d'estimació.

Qualsevol que es pare a pensar de seguida trobarà suficients elements dins la festa de les falles que poden ser considerats un tresor. Ho feren els de la Unesco declarant-les Patrimoni Immaterial de la Humanitat, no ho anem a fer nosaltres? És hora de posar-se mans a l'obra i buscar-los. Ací comença "la recerca del tresor".

A la recerca del tresor

Tal com hem dit abans, en algun paràgraf anterior, els tresors es poden diferenciar per la seua localització, i els primers de tots per trobar-se soterrats.

En el cas dels tresors de falles els primers que podem reconèixer com a tals, són la crítica i la sàtira fallera, soterrats baix metres i metres d'insondable indiferència, davall de cabassades i cabassades de menyspreu. Sepultats baix tones i tones de premis a l'accessori que no al fonamental, a la corfa que no al suc, a la imatge que no a la intenció, a la bonicor que no a la sornegueria, la crítica i la sàtira són, sens dubte, els tresors perduts de les falles.

Són els tresors més importants de la nostra festa, que contats destrellats, des de fa molt de temps, cerquem la seua ubicació, busquem amb deler la X en el mapa que algú va traçar després de soterrar-los, amagant-los de la pública concurrència, despullant així les falles de l'essència que les fa úniques i diferents de la resta de les festes del món.

Fa més d'un segle ja, que aparegueren les primeres notícies de la seua desaparició. Alguns lletraferits van fer avis públic d'aquest perill, i la història d'aquesta desaparició ha estat el relat d'anades i tornades

sobre l'existència o no d'aquests tresors. Només apareixen, de vegades, vestigis d'aquests, repartits i abandonats en algunes illes de la festa, com si aquell que els va amagar, haguera deixat rastres del que va fer desaparèixer escampats per tot arreu, per tal de confondre els buscadors.

Al llarg del temps s'han trobat i recuperat perles d'aquest tresor fonamentalment en períodes on la llibertat d'expressió brillava per la seua absència. Temps on la censura feia de les seues i els creadors, artistes i artesans fallers, així com alguns "ideòlegs" de falles, havien de fer cabrioles per tal de ficar-li al règim un gol en forma de crítica. Fins i tot en moments de transformació, de transició. Després, amb l'adveniment de la denominada "societat del benestar", aquestes perles del tresor s'han fet escasses enmig d'una maror de temes insubstancials i referents gràfics, emparats baix el mant de l'embaïdador "Ingeni i Gràcia". Concepte aquest últim, que no n'és una altra cosa que la muleta que el poder mostra a les falles, per a què aquestes vesteixen a l'engany fent-les passar una vegada i una altra amb el cap baix i la mirada en terra en un exercici de sotmetiment increïble, de perduda de llibertat i consciència, esbalaïdora.

Fa un quart de segle, a les darreries del passat, va vindre a València un periodista, un freelance nord-americà anomenat Donald Snowden, per fer un reportatge sobre la festa de les falles. Va instal·lar-se durant un temps en la nostra ciutat i va integrar-se personalment en la vida diària de les falles amerant-se de coneixements i experiències sobre aquestes. Just abans de tornar al seu país amb tot el material gravat i escrit que havia arreplegat va confessar a qui açò escriu, la seua incredulitat davant l'actitud del col·lectiu faller enfront de la crítica i la sàtira. "Teniu un privilegi mundial que no es dona en cap altre

lloc. Teniu la possibilitat de criticar, de riure-us, de qualsevol cosa sense que ningú us diga res, sense que ningú us castigue, perquè al cap de quatre dies el foc acaba amb el vostre crit. Per què no l'aprofiteu? Per què renunciieu a aquesta llibertat única en el món? Teniu a la vostra disposició l'únic tauler d'anuncis públic, amb visibilitat mundial, on podeu penjar lliurement les vostres demandes, les vostres denúncies, les vostres condemnes durant quatre dies perquè tot el món les veja abans que el foc el devore. Ja ens agradaria a molts, arreu del món, tindre la mateixa oportunitat. No aprofitar-la és una estupidesa".

El foc, un tresor en perill

El foc, sí el foc, és la clau fonamental en la nostra festa, és el gran tresor de les falles. Tal com ens recordava Donald Snowden, les falles, eixe taulell d'anuncis llibertari, acaba amb el foc i aquest és el motiu de la "tolerància" del poder i dels poderosos amb les falles.

Malgrat tot, encara hi ha qui no se n'ha assabentat i s'encabota en posar en perill aquest autèntic tresor de la nostra festa. I ho fa des de posicions suposadament ecologistes. Aquelles posicions que advoquen per la utilització de materials menys contaminants, sense adonar-se que estan obrint la porta al qüestionament total de la nostra festa, és a dir, el foc en si mateix. A hores d'ara, l'esfera global del coneixement humà sap que qualsevol, sí qualsevol, combustió és contaminant, perquè consumeix oxigen i retorna elements contaminants a l'atmosfera. Per tant, l'única forma de no contaminar és no cremar. Davant aquesta certesa científica no cap altra consideració ecologista que aquella que en paraules castellanes diu: Apaga y vámonos.

A pesar de posar en perill l'essència de la festa, la cremà, molts encara es creuen que canviar de materials en les falles és una contribució essencial a la lluita pel canvi climàtic sense plantejar-se que falles s'han cremat tota la vida en un mateix

moment de l'any i mai han afectat el medi ambient ni al canvi climàtic. Tampoc s'han plantejat mai, que hi ha d'altres aportacions a aquesta lluita que passarien per mesures molt més contundents, com ara declarar els quatre dies de falles lliures de circulació de vehicles amb motor de combustió i només deixar circular els vehicles elèctrics i col·lectius. La mesura seria exponencialment més efectiva que el canvi d'uns materials per altres, sobretot si per necessitat s'ha de continuar cremant fusta, element imprescindible per a la construcció de les falles i el més contaminant de tots, amb diferència, dels que es cremen pel volum emprat i el temps de combustió necessari per a eliminar-lo. A més a més, qui ens assegura que canviant uns materials per altres no passarem al següent estadi de lluita contra la contaminació de les falles?

Els altres tresors de les falles

Efectivament, hi ha d'altres tresors que no estan soterrats. Tot al contrari estan exposats. Exposats, en les dues accepcions de la paraula: exposats a la seua contemplació i exposats sense protecció. Entre ells, El cant de l'Estoreta i El Teatre Faller.

Pel que fa al primer, El cant de l'estoreta ens presenta una part fonamental de la història de les falles.

Aquella que fa referència a l'origen de les mateixes quan les falles infantils n'eren majoritàries. Una història que parla d'iniciativa dels xiquets, de llibertat i de participació. Una activitat que va veure's controlada pel poder i més endavant, transformada i exposada en una manifestació festívola més del calendari oficial. Així fa seixanta-tres anys que va celebrant-se al barri del Carme de València, sota l'organització de la Falla de l'Arbre i Junta Central Fallera. A aquesta festa s'han afegit al llarg del temps altres comissions i localitats: Sant Roc de Torrent, Blocs Platja, Paiporta, Aldaia, etc. Aquesta exposició del tresor ha esdevingut una mostra, festival infantil anomenen els organitzadors, de costumisme i etnologia a colp d'imatges fotogràfiques corpòries executades per infants, que té el seu valor en la recuperació de part de la nostra història. Tot i a pesar d'aquesta "mutació" de l'esperit de l'estoreta velleta, cal cuidar i mantindre viva l'experiència en ser una de les poques activitats que dota de sentit faller a l'educació

dels nostres xiquets, més que siga només pel seu cant. Per ací hi ha una estoreta velleta per a la falla de Sant Josep, el tio Pep? Més que siga la tapadora del comú número u?

Finalment i no per això menys important, tenim el Teatre Faller que enguany compleix cinquanta anys de concurs a la ciutat de València i que s'estén arreu la comunitat fallera de la nostra terra. Només per la tradició de les representacions teatrals organitzades, tant en l'àmbit intern, com per al barri on nasqueren, el teatre faller esdevé un tresor increïble amb el qual passa el mateix que amb les col·leccions particulars que semblen perdre importància per ser producte d'una passió específica. Al contrari, aquest tresor, mereix un estudi crític en profunditat que va molt més enllà d'aquestes pàgines, ja que, com he dit, es malbarata el seu valor amb la falta d'una "exposició digna" d'aquest.

Per acabar, diré que: Les Falles són un tresor en si mateix.

Per
Rafa Tortosa
i Garcia

Tresors de les Falles de Xàtiva

Blai Bellver, impressor i escriptor xativí, va decidir fer un interessant viatge a l'infern amb el qual coneguèrem els indrets d'un paratge que no està entre les preferències de la gent com a destinació final. Aquesta crítica i eloqüent descripció estava inserida en el llibret de la Falla de la plaça de la Trinitat de Xàtiva de l'any 1866 com un conte fantàstic i ha passat

a la història com una vertadera joia literària. Tot això a causa de la singularitat de l'obra, en un moment en què l'explicació de les falles tenien un caràcter simple, així com l'argument i la creativitat literària, que l'han convertit en el millor llibret publicat fins als anys trenta del segle XX. I això que, un any abans, Blai Bellver ja havia entrat en la història de les Falles per ser el promotor de la falla de la Peixca de l'Aladroc, erigida com a foguera monumental a la plaça de la Trinitat i convertia a Xàtiva com el primer emplaçament en plantar falles fora del cap-i-casal.

La trilogia fallera de Blai Bellver és el primer dels tresors de les falles de Xàtiva. La promoció de plantar falles a Xàtiva és intencionada per l'impressor xativí i en la història de la literatura fallera, a pesar de conrear-la de forma ínfima, Blai Bellver té un espai pel qual va aconseguir escriure i publicar a més de tot allò que va passar amb la censura que va patir i la conseqüència de no poder vendre els llibrets ni cremar la falla.

La intenció de plantar falles a Xàtiva en el segle XIX va estar una empresa que Blai Bellver va voler copiar de les festes de Sant Josep que s'hi feien a València. L'acomodat xativí viatjava molt a la capital i, a més a més, tenia moltes relacions personals i professionals, i va estimar promocionar un esdeveniment mai vist a la capital de la Costera. Com Blai Bellver, la recuperació de les falles a Xàtiva, allà pel 1932, també respon a una importació festiva des de València, com ho demostren les estètiques de les falles, els programes de festejos i qualsevol aspecte social al voltant de la festa. No obstant això, les Falles de Xàtiva han aconseguit configurar unes festes del foc singulars i peculiars, en barrejar la introducció d'actes presents al programa festiu de València, els quals han estat magníficament transformats, amb altres que han modulats i interpretat festivitats presents en l'annualitat festiva dels socarrats i les socarrades.

Tota aquesta singularitat de les Falles de Xàtiva, plasmada en el seu programa de festejos, ha fet que siga Patrimoni Immaterial de la Humanitat per la UNESCO, en saber conservar el ritual ancestral de la cremà de les falles i configurar una festivitat que manté els valors satírics i crítics dels cadafals i llibrets fallers. En aquest sentit, tots aquells actes que conformen un ta-

rannà únic a les Falles de Xàtiva, els podem considerar com autèntics tresors. A tot allò esdevingut pels carrers de la ciutat socarrada, cal afegir els llibrets de falla i altres objectes que mereixen estar al bagul de les joies de les falles xativines, inclús els passatges més peculiars de la història fallera esdevinguts a Xàtiva.

El bagul dels tresors de les falles de Xàtiva és únic, interessant i peculiar. Així que obrim-lo.

Les fortunes que acull la història fallera

La història fallera de Xàtiva ha estat supeditada per la trilogia de Blai Bellver. Aquell 1865, amb la plantà i cremà de La Peixca de l'Aladroc, la ciutat va acollir que les falles formaren part de la celebració de la festivitat de Sant Josep, un fet que s'hi produïa per primera vegada fora de València. Les altres intencions de plantar falla, els anys 1866 i 1867, foren fallides en prohibir els llibrets i la falles. Aquella prohibició sembla que va calar en la societat xativina, atès que va haver-hi un llarg període de temps —seixanta-cinc anys— en què cap ànima es va atrevir a plantar falla pels indrets de la població.

No obstant això, la trilogia de Blai Bellver forma part de la fortuna de les Falles de Xàtiva per aquell episodi tan peculiar que va patir el famós impressor i per intentar ser

l'introduïdor de les falles a Xàtiva. En cap moment es pot concebre aquest període aïllat com l'origen de les falles actuals de Xàtiva, no hi ha cap element que lligue l'activitat fallera de Bellver amb l'esdeveniment des dels anys trenta del segle XX. En este sentit, cal valorar com una joia del tresor faller xativí, al mateix nivell que Blai Bellver m'atreveria a dir, la figura de Paco Climent Mata com l'iniciador de les falles de Xàtiva, esdevingudes quasi regularment des d'aquella falla que va promocionar l'any 1932, plantada a les portes dels locals socials de la Música Vella. Des d'aleshores, l'activitat fallera de Xàtiva ha continuat per configurar les festes falleres actuals que gaudeixen de solidesa i arrelament.

En efecte, l'acció de Paco Climent Mata en plantar la falla de l'Art de la música, va provocar la constitució de les comissions falleres fundacionals de la ciutat a les places de la Trinitat i de Sant Jaume i que esdevingueren més comissions de forma exponencial durant els anys de la II República. A més a més, l'estimat professor de dibuix i pintura també va estar vinculat amb les falles de la ciutat amb l'elaboració de distints cadafals fallers —alguns amb moviment—, signar cartells i cobertes que han estat reproduïdes de forma in comptable, així com ostentar càrrecs a la junta fallera de la plaça de la Trinitat.

D'aquells anys trenta, també formarien part del bagul dels tresors de les Falles de Xàtiva algunes de les falles que es plantaren als carrers i places de la ciutat, sobretot aquelles que conrearen un art déco, assolit tant en els mateixos cadafals com als llibrets. De tot este grup de falles artístiques, cal nomenar la de la plaça de la Bassa de 1932, que duia per lema Saetabis i va ser obra de José Rabasa, un dels artistes que va plantar falles a Xàtiva junt altres que provenien del món artístic i s'atreverien a plantar cadafals fallers davant la manca d'artistes fallers a la ciutat.

Si parlem d'artistes fallers, dins de la història fallera de Xàtiva, cal posar èmfasi amb els primers artistes que s'hi dedicaren plenament a fer falles. Encara que quantitativament no va plantar moltes falles a Xàtiva, Josep Martínez Mollà ha estat un excel·lent artista faller que s'ha guanyat estar no només dins del bagul dels tresors de les falles socarrades sinó en el del món faller, atés la seua obra artística presenciada a la secció especial de València i a la plaça de l'Ajuntament. A més a més, ha estat una figura clau per a la professionalització d'altres companys i en la inestimable ajuda cap al col·lectiu faller xativí en tot moment. Altres artistes que s'iniciaren professionalment allà pels seixanta foren Antoni Grau Cros i Manolo Blanco Sancho, els quals

Foto: Carlos Pascual ▲

aconseguien conformar uns esplèndids cadafals fallers. Ha estat l'etapa daurada de les Falles de Xàtiva, començada en els anys setanta fins a quasi arribar a la fi del segle XX. La lluita pel primer premi entre Blanco i Grau va estar molt competida, on les comissions falleres apostaven fortament per fer falla. Altres artistes com Paco Roca, Miguel Ángel Gosálbez Moracho i Xavier Herrero s'uniren a la competició fallera amb l'assoliment d'un vertader bressol d'artistes fallers.

Les falles de Xàtiva han destacat pel seu volum i qualitat artística. En aquesta època daurada s'han presentat grans joies de l'art efímer. Inclús cal recordar algunes de les falles plantades a mitjan centúria per Antoni Grau Tomàs, pare del finat Toni Grau, a la plaça de Sant Jordi, uns cadafals voluminosos, de gran alçària i nombrosa presència de ninots. I també, les falles de Xàtiva han destacat per conrear una crítica local centrada en la política i la societat xativina. Aquest aspecte és una autèntica joia, atès que sempre ha estat motiu de conversa durant els dies fallers així com es fa ressò als mitjans de comunicació. El premi d'enginy i gràcia així com el de crítica local és un tresor pel qual lluiten les falles de Xàtiva; la crítica vers els personatges i persones de Xàtiva, amb tot allò digne de ser exhibit en una falla de Xàtiva és un fet destacable de la festa del foc.

Les joies literàries i artístiques

Els llibrets de falla escrits, editats i impresos per Blai Bellver són un dels tresors més ben conservats. L'Arxiu Municipal de Xàtiva acull l'exemplar de La Creu del Matrimoni i Eclipses del Matrimoni, però més enllà del mateix suport físic, com hem comentat a l'inici, el valor incalculable està en allò escrit i conformat en un llibret de falla. A més a més, destaca com l'obra de La Creu del Matrimoni ha traspassat el cercle faller per acollir-se en l'imaginari popular valencià: «Vinga el dimoni i, a poc a poc, al matrimoni pegue-li foc».

Arrossegats pel fenomen de Blai Bellver, tal vegada, els fallers i les falleres de Xàtiva han volgut conrear bons llibrets de falla. La producció ha estat present des dels anys trenta i han plasmat en els seus fulls la relació i explicació de la falla inclús altres treballs, bàsicament en format poètic. A més a més, es manté la intenció d'escriure en la llengua pròpia dels valencians, un fet destacable d'acord amb tots els entrebancs a la qual va estar sotmesa durant l'època de la dictadura franquista. El sùmmum dels llibrets de falla, iniciat a mitjans dels anys setanta amb les falles de Cid-Trinitat i Raval, arriba en els noranta quan diverses comissions de la ciutat comencen a publi-

car excel·lents llibrets de falla, amb la inclusió d'interessants articles al voltant de les falles, de la ciutat i dels seus barris. De fet, els llibrets de falla xativins van ser un dels causants dels premis de la Generalitat per a la promoció i ús del valencià en els llibrets de falla i que, una vegada convocat, van estar els que coparen els primers premis de les primeres edicions. Les comissions de Ferroviària, Benlloch i República Argentina realitzaren acurats llibres que han estat l'embrió de tot allò esdevingut en la literatura fallera quant a llibrets de falla. Han estat el model a seguir per altres comissions falleres de la ciutat així com de la resta de poblacions falleres. El corpus de llibrets publicats per les falles de Xàtiva, des dels anys setanta del segle XX fins a l'actualitat, conformen una autèntica joia literària. A les tres comissions nomenades, s'han unit altres com J. R. Jiménez, Espanyoleto, Molina-Claret, Selgas o Abú Masaifa que han tingut la capacitat de crear autèntics contenidors culturals i literaris, que van des de sucoses explicacions falleres fins relats, articles d'investigació i d'opinió sense oblidar la part il·lustrada, molt acurada i amb presentacions gràfiques espectaculars. Inclús, ens atrevim a dir, que han sabut estendre l'enginy i la gràcia dels cadafals fallers als fulls dels llibrets gràcies a la creativitat dels mateixos fallers i falleres.

Per la seua autenticitat, per la vàlua o per ser únic, hi ha objectes de la història fallera de Xàtiva dignes de ser inserits al bagul dels tresors, com ara llibrets de falla dels anys trenta, quaranta o cinquanta; esbossos originals d'abans de guerra; fotografies de cadafals i actes fallers de Carlos Sarthou, dels fotògrafs Patiño, Cuenca, Figueroa, Federico o Perales Iborra, de López Sellés o de Ragara, o de qualsevol aficionat com ara Antoni Marzal; bandes de fallera major o ninots indultats signats majoritàriament per Paco Roca..., elements presents al Museu Faller —almenys fins al seu tancament provisional. Tots ells tenen una qualitat artística, literària o testimonial que els fa importants dins del conjunt de la història fallera però, per damunt de tot, hem de destacar el ninot indultat del iaio de Josep Garcia Tortosa Vèrnia, un ninot que recentment ha estat magníficament restaurat i que vam tindre la satisfacció d'haver-lo redescobert allà pel 2010, una figura que es trobava als magatzems del museu municipal de l'Almodí. És una figura única, amb història pel seu doble indult, realitzada per un gran artista xativí, per les característiques constructives, pels materials emprats en una època en què s'utilitzava la cera per a les cares i les mans mentre que es vestia amb tela. És un excel·lent ninot que cal valorar-lo i posar-lo en el context en

què va estar fet inclosa la crítica a què feia referència.

Respecte a les riqueses artístiques, cal fer menció a la part més teatral de les falles. En aquest sentit hem de mencionar els A propòsits de les presentacions falleres, una mena d'obra teatral, curta, que dona entrada a la part protocol·lària de la presentació. Amb els A propòsits s'intenta crear una temàtica de la mateixa presentació amb un fil argumental i un discurs carregat de melancolia, records o intencions, tot barrejat amb humor. Com hem comentat adés, l'enginy i creativitat de les comissions falleres amb els llibrets fallers és similar al creat a les presentacions falleres amb la preparació d'un acurat guió, una professional escenografia i una magnífica posada en escena per part dels propis membres de la falla, esdevinguts en autèntics actrius i actors. El manteniment d'aquest tipus de teatre, potser faller, al llarg dels anys, generació rere generació, és digne de formar part del bagul dels tresors. Inclús cal fer menció a aquells A propòsits transformats en autèntics musicals on els membres més atrevits cantaven en directe, un format on la falla Molina-Claret ha estat la més dinàmica. A tota esta sèrie de teatres del primer acte de la presentació, caldria afegir el teatre faller en general, aquell conreat per les falles de Xàtiva que tinguérem el seu màxim

amb el Concurs faller de teatre que, malauradament, no va tindre continuïtat.

Finalment, i a pesar de la seua importació, cal mencionar el Concurs de pasdobles organitzat per la Junta Local Fallera, amb el qual es componen dos peces sota el nom de les falleres majors de Xàtiva de cada exercici. El concurs té el màxim moment amb la interpretació dels pasdobles finalistes mitjançant un concert de la Primitiva Setabense. Considerem que el més important de l'edició del concurs de pasdobles és l'augment del repertori de la música fallera xativina. És una assignatura pendent de les falles, si les comparem amb els moros i cristians, en tindre un repertori propi amb pasdobles fallers i que siguen interpretats per les bandes i xarangues de música cada any i en tots els actes fallers. Cal no oblidar que el mestre Josep Ripoll Tormo, l'any 1934, va compondre el pasdoble Falles de Xàtiva, inclús l'any 1933 ja va signar el primer pasdoble dedicat a la primera fallera major: Mercedes Cuenca. Dos joies musicals de les falles de Xàtiva.

La riquesa del programa de festejos

Sense cap dubte el conjunt del programa de festejos fallers atresora riquesa per les seues desfilades i l'ús de la indumentària valenciana. Cal recordar que Xàtiva va estar

Foto: Carlos Pascual ▲

pionera en recuperar la vestimenta dels homes amb la substitució del vestit negre de faller pels vestits de torrentí i saragüells, més rics en varietat, colorit i interpretació històrica. Amb aquest fet, esdevingut a la fi dels noranta, s'equiparava la indumentària masculina a la femenina amb la intenció de mostrar la riquesa dels vestits valencians.

De tots els actes fallers programats, la idiosincràsia de les falles de Xàtiva està avalada per la romeria del dia de Sant Josep, un acte únic en el panorama festiu-faller valencià. Tindre una ermita dedicada a Sant Josep en un lloc icònic de la ciutat és una garantia per succeir un acte tan propi en el qual ha esdevingut la festivitat que els fusters xativins dedicaven al seu patró, assumida —i conjuntada amb el propi gremi de fusters— pel col·lectiu faller de Xàtiva. La missa, amb l'escampament de falleres i fallers per les rodalies de les ermites, i la posterior baixada des de l'ermita de Sant Josep i Santa Bàrbara, resulta una joia visual extraordinària esdevinguda icona de les falles xativines.

Podríem referenciar altres actes fallers com és el cas de les cavalcades del ninot, un altre acte importat des de València, però que va tindre una interpretació peculiar fins a l'any 1972. Aquesta interpretació radicava en el fet que el nom de la cavalcada del ninot estava justificat

atés que cada comissió, en la seua desfilada, mostrava un ninot de la falla a plantar, el qual era transportat pels propis membres de la comissió. A la fi de l'acte es dictava el premi al millor ninot i a la millor comparsa. En el temps, la cavalcada del ninot ha estat altre acte on les comissions falleres han mostrat el seu màxim potencial de gent i, una vegada més, d'enginy i creativitat per desenvolupar unes crítiques punyents, ben tematitzades i uniformades, amb la utilització dels fallers i falleres esdevinguts en ninots i una magnífica escenografia. A pesar de ser una còpia respecte al seu format, el seu origen està en l'acte del Tren Faller, el qual es realitzava durant els anys cinquanta. Es tractava d'una interpretació satírica del tren faller que arribava a València amb turistes que volien visitar les falles o de valencians i valencianes que tornaven a casa per festes. L'acte s'iniciava en la mateixa estació de tren on apareixia el col·lectiu faller disfressat de personatges de tot el món que arribaven a visitar les falles de Xàtiva; després de la benvinguda recorrien els indrets de la ciutat allà on hi havia falles.

També tenim com a pròpia la Visita Oficial a les Falles, anomenada com La recorreguda. Malgrat la deriva de l'acte, per ser un recorregut més festiu on les xarangues motiven el ball i succeir cert desordre, és un acte únic. El seu origen va

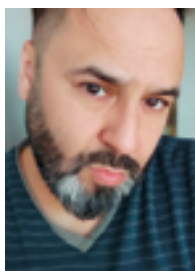

Coda

estar en la visita que feia la Junta Local Fallera i les falleres majors per lliurar els premis a totes les falles plantades i potser també, i així queda documentat, pel costum que tenien les mateixes comissions en visitar-se unes a altres.

Tanquem els actes peculiars de les falles de Xàtiva amb el Mig any faller, el qual es va crear el 1984 a proposta de Vicent Biosca com una imitació del Mig any de moros i cristians d'Alcoi. Ara se celebra en altres poblacions falleres, però les falles de Xàtiva han estat les pioneres en un acte que ha canviat poc la seua posada en escena amb el sopar i festa a l'antic mercat per gros. La modalitat infantil, instaurada anys després, ha modulats cap a un format més complet per fer gaudir la xicalla.

El sentit de les falles és la seua cremà. Tots som conscients que les falles es cremen i queda el no-res. No obstant l'absència física de l'art al carrer, sempre ens queda rescatar de les cendres els records, les imatges, els llibrets i tot allò que servisca per a configurar una memòria col·lectiva. A més a més, les falles són una festa social i arrelada en el territori que necessita d'una autenticitat i idiosincràsia, unes qualitats que s'han anat modulant d'acord el pas dels fulls del calendari. Hui en dia, les falles de Xàtiva gaudeixen d'aquestes qualitats gràcies a la peculiaritat d'un programa de festejos, unes propostes artístiques i literàries, i una història que va omplint de tresors un cofre difícil de tancar. Sembla que la clau del pany es va cremar amb la falla de la Peixca de l'Aladroc.

Per
Agustí
Garzó

Tresors gràfics a les falles de Xàtiva

Les cobertes de Solbes,
Colomer i Rubio per a
tres falles de Xàtiva

I gual que Vernia fou l'artista habitual del cartell de la Fira de Xàtiva durant un bon grapat d'anys en la dècada dels 50 i 60 del segle XX o Gómez Aranda el de la festa del Corpus dels anys 90, en les falles de Xàtiva també ha existit l'autor fix o habitual pel que fa a les cobertes dels llibrets. Fix o usual, almenys, durant uns quants anys. Gràcies al magnífic inventari de Ximo Sánchez en 50 anys de cobertes de falles

hem pogut escollir tres portadistes de referència en tres comissions xativines: Joan Rubio en Sant Feliu, Enric Solbes en Juan Ramón Jiménez, i Rubén Colomer en República Argentina. En aquest cas últim, la relació és, de llarg, la més extensa. Tot i que amb intermitències. No són, però, els únics casos. En Murta-Maravall, per exemple, l'autor sempitern és Ricardo Beltrán. Així com els artistes plàstics Toni Grau i Ricard Vila són els autors de nombroses de les trencadores cobertes de Ferroviària; Xavi Sellés ho és d'algunes de Sant Feliu o Martínez Segrelles ha estat el més prolífic dels dibuixants de portades de la falla plaça del Mercat. Més repartida està l'obra de dibuixants, dissenyadors i il·lustradors indispensables en les falles de Xàtiva com Guillem Alborch, Pérez Mallol, Blanco Climent o Vicent Tormo, que tenen la seua signatura impresa en llibrets de diferents comissions i en els de la Junta Local Fallera de Xàtiva, inclòs el cartell. Tant col·lectivament com individualment, com és el cas d'Alborch: ell sol o amb Tripulants, l'estudi de disseny que va dirigir.

Portada de Joan Rubio ▲

A cavall entre finals dels 70 i els primers anys 80 i si deixem al marge els sacrosants Joan Ramos i Artur Heras, l'artista plàstic xatívi més homologable amb les noves tendències gràfiques, el còmic o la modernitat plàstica del cap i casal o de fenòmens com la movida madrilenya era, sens dubte, Joan Rubio (Xàtiva, 1955). Durant uns quants anys no només fou un autèntic fenomen rupturista pel que fa a l'estètica dels llibrets: també fou l'artífex (com a ideòleg i com a executor) de les recordades falles experimentals de Sant Feliu, uns cadafals admirats i refusats no sabem si a parts iguals. Tal vegada més allò segon que allò primer... També feu, per exemple, el cartell de la I Mostra de Cinema de les Nacionalitats de Xàtiva (1982) així com, molt més recentment, diversos llibres il·lustrats per a l'editorial Babilònia, com ara Fora del mapa, Imatges del natural o Escrits. La seua obra desprén un cert aroma underground que va marcar l'estètica fallera local d'aquell canvi de dècada. Rubio està present en la falla Sant Feliu del 77 al 87, tot i que no els deu anys complets, ja que alternava l'autoria de la portada, any sí any no amb Modest Sanfèlix segons explica ell mateix en una entrevista d'Eduard Oltra publicada el 2022 en Locos por las fallas.

De les cobertes de Rubio podem dir que eren enemigues declarades del tòpic. Però, curiosament, sense deixar de banda elements clarament fallers. Com clarament fallera és la caixeta de llumins per calar-li foc a la falla. Però fins al punt de dedicar-li la coberta? Doncs sí, com fa en el llibret de 1979 amb eixa magnífica composició en blanc i negre. O quan en la coberta de 1986 dona una grandíssima importància a la tipografia com un element artístic més i no només per a una funció merament informativa. «Crec que les falles necessiten artistes plàstics per

no acabar anquilosades. Necessiten sang nova i atrevida que les faça fora de la uniformitat», declarava en l'esmentada entrevista fent tota una declaració d'intencions tal vegada amb certa nostàlgia per aquella experimentació que molts varen aplaudir, però no tots varen acceptar.

Les col·laboracions de Rubén Colomer (Xàtiva, 1961) amb la falla República Argentina donen per a un article en exclusiva. N'ha fet tantes, de cobertes, i totes tan esplèndides que fins i tot li n'atribueixen més de les que realment ha dissenyat, ja que després de les que feu de manera consecutiva va tornar a fer-ne alguna més puntualment però ja no de manera tan habitual. «Cal deixar pas als joves d'una vegada», manifesta al respecte. Les primeres cobertes de Colomer per a les falles de Xàtiva no van ser, però, en República Argentina. En 1984 signa els seus dos primers treballs i ho fa en les portades del llibret de la falla del Mercat i del llibre oficial de la Junta Local Fallera de Xàtiva. En ambdós casos, es pot percebre ja la ben acurada estètica de l'artista de Xàtiva, de només 23 anys. De nou, el 1985 fa la del Mercat. I ja en 1986 dibuixa la seua primera coberta en Argentina, comissió de la qual només ha sigut faller un exercici tot i que el vincle artístic fou tan llarg «que molta gent pensa que soc el més faller de Xàtiva», bromeja. Des del 1986 fins al 1997, Colomer executa consecutivament tretze cobertes. Després té signada una més (2002) al alimón amb Sergio Iborra. I tornà a fer la coberta per al llibre d'aquesta falla amb motiu del 50 aniversari de la comissió, el 2014. «Fins que vaig haver de dir-los: ja ho teniu bé. Contacteu amb gent jove, amb gent de Belles Arts, de Disseny... Toca un relleu generacional», assenjala per explicar el final de la seua col·laboració. Però, de nou, els lligams familiars o els compromisos particulars

Portada d'Enric Solbes ▲

ajunten de nou a República Argentina amb Colomer. «Serà l'última vegada, ho tinc claríssim...», explica per referir-se a la coberta que, deu anys després de l'última, torna a fer-li a aquesta comissió enguany, el 2024.

Colomer assegura trobar-se còmode quan veu les seues primeres il·lustracions; no és un autor que refusa la seua obra de joventut. Sí que es mostra perplex per les tècniques emprades, ja que l'ordinador és —per a ell i gairebé per a tothom— l'eina indispensable des de fa anys, però encara recorda l'aerògraf o el dibuix un i cru i les colossals dificultats tècniques que aleshores tenien els il·lustradors. Sobre el seu estil de cobertes, destaca que sempre pensa en un «un element característic» de les falles i, a partir de la idea bàsica, estudia i executa variacions possibles, fa servir una estètica nova... Curiosament, Colomer i Solbes tenen una trajectòria inicial paral·lela en les cobertes de llibrets de Xàtiva. Però el de Xàtiva aclareix que l'alcoià «ja era un dels grans prou abans. Quan jo estudiava Belles Arts, el tenia com un dels meus referents juntament amb gent com Joan Verdú, Adrià Pina, Boix...», explica. Una fallera amb uns llavis descomunals, de caricatura. Un dinamisme de còmic amb les flames falleres com si foren llamps. O una estètica un punt de gamberra. Aquestes són algunes de les característiques de l'obra de Colomer els darrers 40 anys, que són ja els que fa de la seua primera publicació.

Cas a banda i peculiar en les falles de Xàtiva és el treball per a la comissió de Juan Ramón Jiménez d'Enric Solbes (Alcoi, 1960-Alzira, 2009). Primer espasa indiscutible de la il·lustració valenciana de finals dels 80 i dels 90 i creador d'un univers ben reconeixible, la seua mort als 49 anys va deixar orfe el món de la plàsti-

ca valenciana. Solbes —creador molt còmic ja quan li van fer la proposta— feu sis cobertes consecutives per a la falla xativina, les que van de 1988 a 1993. Com pogué una modesta comissió contractar els seus servicis? La resposta és ben curiosa, i està totalment detallada en l'article de l'any 2010 del llibret de la falla que ret homenatge a Solbes pocs mesos després de la seua desaparició. Resulta que Solbes demanà una quantitat inassolible per a la falla quan li varen demanar que els fera la coberta del llibre de 1988, en el marc d'un intent dels seus fallers per relançar la comissió en tots els fronts. És més, abans de parlar de diners Solbes ja no tenia massa ganes de fer aquest treball i va ser un alcoià col·laborador de la falla qui feu de diplomàtic. Però, tot seguit, el mateix Solbes els donà una idea: que l'empresari xativí Joan Juan, sembla que admirador de la seua obra, patrocinara l'encàrrec. A canvi, la falla tenia els drets de reproducció de l'obra en la portada i Juan es quedava en propietat l'original.

La idea va quallar. Primer, Joan Juan. Després, Bancaixa. El cas és que la col·laboració entre Solbes i Juan Ramón Jiménez fou fructífera. I d'aquells sis anys, els arxius ens mostren sis obres singulars, renovadores i d'una elegància suprema. Amb fites com el treball addicional per al llibret de 1990, quan Solbes a banda del dibuix de la portada va crear una magnífica il·lustració sobre el procés de creació dins d'un obrador faller per a una carpeeta dins la qual figurava el llibre. Autor de desenes d'obres relacionades amb el foment de la lectura, les manifestacions culturals més variades o la literatura infantil, Solbes va deixar per a la història de les falles de Xàtiva mitja dotzena de creacions que, hui, ocupen un lloc de preeminència en l'inventari tan agraït de visitar de les cobertes dels llibrets xativins.

Portada de Ruben Colomer ▲

Per
Anna Soro
i Soler

Joan Monleón, tesor irrepetible, exuberant i mediterrani

Qui no recorda la frase: "la nostra gran paella russa", "senyora què li agradaria que li tocara de la paella?", o continua taral·lejant la famosa melodia "a guanyar diners, on estan, on estan? Segurament, estimades lectores, haureu reconegut de seguida aquestes paraules i el seu artífex. Sí, és ell, el nostre benvolgut i recordat Joan Monleón.

Probablement, moltes de vosaltres encara no havíeu nascut o éreu molt menudes quan aquest gran actor, cantant i presentador de la televisió valenciana presentava el mític programa "El Show de Joan Monleón". Joan era la tradició valenciana

en persona i, per això, el considerem com un tresor que hem de conservar en la nostra memòria.

Ja de primeres va nàixer al centre del Cap i Casal, concretament al Carme, barri emblemàtic de la ciutat de València i amb forta tradició fallera també. A més, de ben jove va ser president de la falla Corretgeria, on començà a involucrar-se en el món del Teatre, concretament organitzant un festival amb la finalitat de normalitzar l'ús del valencià i allunyar-se del que coneguem com sainet popular. Poc després formaria el grup musical Els Pavesos, sent ell líder on cantaven coples tradicionals valencianes i posteriorment farien actuacions de teatre.

D'ací que es presentaren l'any 1975 al Concurs de Teatre de la Junta Central fallera amb l'obra La reina Tellina i el rei Matarot. I si amb això no en teníem prou, fou un dels primers actors a fer cinema en valencià durant la Transició, actuant fins i tot per al gran Luis García Berlanga en la mítica pel·lícula Moros y Cristianos. També treballà com a locutor per a Radio Nacional de España després de la mort de Franco.

D'ací que es presentaren l'any 1975 al Concurs de Teatre de la Junta Central fallera amb l'obra La reina Tellina i el rei Matarot. I si amb això no en teníem prou, fou un dels primers actors a fer cinema en valencià durant la Transició, actuant fins i tot per al gran Luis García Berlanga en la mítica pel·lícula Moros y Cristianos. També treballà com a locutor per a Radio Nacional de España després de la mort de Franco.

Això no obstant, Joan Monleón és recordat, sobretot, per ser un dels personatges més destacables i estimats als inicis de Canal 9 i Televisió Valenciana. Però també al llarg de la seua trajectòria professional, amb programes com El Món de Monleón, Fem un pacte, o a Ràdio 9 amb la radionovel·la Doña Amparo i Visenteta. Era un clàssic de la nostra televisió. El seu caràcter proper, imparabile i destacable feu que molts el consideraren com aquell personatge de poble que despertava l'afecte de molts i ràpidament va aconseguir guanyar-se l'estima del públic valencià.

"El show de Joan Monleón" tenia dos elements claus, o millor dit, tres: el primer, per descomptat el seu presentador. Després la conegudíssima "Paella russa" que posava fi al programa, era una icona i una de les proves més desitjades per les espectadores, que tant esperaven a casa impacientment la telefonada per poder participar. Finalment, el concurs no hauria sigut el mateix sense la indiscutible actuació cada nit de les divertidíssimes Monleonetes. Les primeres ballarines a aparèixer a la televisió amb poca vestimenta, caracteritzades per anar carregades amb les singulars vidrioles. Elles eren les acompanyants ideals per al programa: divertides i còmiques, aportaven frescor, diversió i molt bon rotllo. A més tenien la capacitat de mimetitzar-se amb cada prova.

Eixe toc ordinari, simple i amb un llenguatge d'anar per casa, junt amb un vestuari d'allò més peculiar i vistós eren part de l'atractiu i identitat del programa.

Recordar a Joan Monleón és recordar amb melangia la meua infantesa, em fa viatjar pel temps fins a arribar a una època en què era molt feliç. Em transporta a Nadal de l'any 1996, quan a Llocnou d'En Fenollet, d'on és una part de la meua família, es va repartir l'alegria per guanyar el primer premi del sorteig de Nadal.

També és recordar l'actuació d'Orxatera valenciana a la plaça del poble. És reviure una època carregada de costums i tradició valenciana, perquè Joan estimava cadascun dels elements fonamentals de la nostra cultura: la llengua, les festes, la música, la germanor entre els pobles, etc. Costums que han anat passant de generació en generació. La societat valenciana actual, tenim com a responsabilitat mantindre viva la flama del llegat que aquest senyor va deixar per a totes nosaltres abans d'acomiar-se definitivament.

Finalment, m'agradaria fer una crida a les més joves i dir-vos que estimeu molt cadascun dels vostres tresors i dels que vos han estat arribant de qui estaven abans. Que els regueu cada dia i cresquen tant que els que vinguen després puguen continuar tenint el privilegi de gaudir-los tan vivament com ho fem nosaltres.

Per
Enrique
Díaz Bala

El Tresor d'Elisa i Rosa

**Dimarts,
13 de març de 1934**

Hui fa ja un any que Rosa i jo vam complir el nostre somni d'anar-nos-en a viure juntes, és increïble com de ràpid passa el temps. No ha sigut gens fàcil amagar durant tant de temps la llum que ens fa viure i ens guia, la llum dels nostres sentiments i el tresor que, tancat amb pany i clau, hem hagut de guardar. Però aquest amor ha madurat i ha crescut més fort i més.

Sembla que, des de fa un temps, les coses van canviant, la mentalitat de la

gent, o almenys d'una part de la gent, es transforma a ritme constant. Sense anar més lluny, des de l'any passat se succeeixen xicotetes i grans victòries per a nosaltres en concret, i per a totes les dones en general. Que finalment se'ns permetera votar en unes eleccions va ser un pas de gegant, era una estupidesa no haver-ho pogut fer fins a eixe moment. El problema és que ara ens governe Lerroux; la dreta ha guanyat perquè s'han presentat formant coalicions, mentre que l'esquerra s'ha presentat dividida en molts partits... i els resultats són els que són... xicotets passos que havíem avançat, els desfem. Amb el que havia costat tindre una classe mixta, enguany tinc una altra vegada una classe només de xiquetes.

Com deia a l'inici d'aquestes línies, anar-nos-en a viure juntes va ser una decisió valenta per a Rosa i per a mi, una victòria, no podíem deixar passar més anys sense compartir el nostre temps diàriament, era una cosa que no es podia posposar. Els meus pares no es van oposar en res, encara que la preocupació de la meua mare pel què diran sempre està present. Els pares de Rosa es van oposar més veementment, però què havien de fer?, prohibir-li prendre les seues pròpies decisions? Com dic, la República ha portat nous aires i ara és possible respirar sense ofegar-se.

▲ El Nostre Teatre al carrer Pi i Margall, actual carrer Russafa de València, en 1934.
Foto cedida per Enrique Díaz Bala.

Dimecres, 14 de març de 1934

Hui ha sigut un dia esgotador a l'escola, les alumnes estaven esvalotades. Com es nota que demà comencen les Falles, no hi havia qui les fera concentrar-se.

Rosa, per la seua part, continua amb els assajos. La gent creu que treballar d'actriu és fàcil i tot són alegries, però no s'adonen dels sacrificis que comporta, el temps, la dedicació, les hores d'estudi a casa... i després, que la gent aprecie el teu treball i esforç.

Hui no escric massa perquè estic molt cansada, demà serà un altre dia, només tinc ganes d'arraular-me al costat de Rosa.

Dijous, 15 de març de 1934

Com que no tinc classe, m'he dedicat a posar ordre al nostre pis, Rosa segueix amb els assajos. Vam tindre sort que el senyor Carceller, el cap del meu pare, ens el llogara, i més a la zona on està, al costat de la plaça del Mercat. A més, per l'amistat que l'uneix al meu pare, ens va deixar el lloguer barat. Pràcticament, subsistim amb el meu sou de mestra, perquè Rosa guanya un sou molt just amb les seues actuacions, encara que potser això podrà canviar amb la nova obra, el teatre del senyor Carceller sol omplir-se, i pot ser l'oportunitat que Rosa estava esperant.

Des que es va inaugurar el Nostre Teatre, el 14 d'octubre de 1933, tot són èxits. Fa poc, l'espectacle de Manuel Soto Lluch, També els hòmens ploren, va esgotar les localitats, i crec que això serà una dinàmica constant al Nostre Teatre. Crec que té molt a veure amb el fet que les obres que es representen siguin en valencià. Ja era hora que un teatre programara obres escrites en valencià, la nostra llengua és un tresor que ha de cuidar-se i conservar-se, hi ha molta gent que creu que el valencià desapareixerà amb el temps, i estic segura que en el futur viurà temps foscos i complicats. Hui en dia hi ha molta gent que el menysprea, però en això rau la importància de conservar-lo com el que realment és, un tresor, el nostre tresor.

Vicent Carceller també té culpa de l'èxit del teatre, no conec ningú que es relacione amb més gent que aquest home, és increïble que una persona pugui treballar en tantes coses alhora. El meu pare està content, diu que els lectors de La Traca cada vegada són més, encara que ara ha de dedicar més hores a dibuixar, almenys així la mare i el pare es poden permetre algun capritx de tant en tant.

Divendres, 16 de març de 1934

He rebut una carta des de Madrid, Lucía Sánchez Saornil... Quan llig el seu nom en el remitent, sempre me n'alegre, ens entenem molt bé, entenem qui som i les dificultats que trobem en el dia a dia són similars, l'admire per la seua fermesa, per la seua força, per la seua valentia... i per la seua manera d'escriure. Sap que en uns dies Rosa i jo celebrem el dia en què ens vam conèixer, ens desitja el millor i em comenta que en breu pensa vindre a València a viure, que li balla pel cap la idea de crear una nova revista ací, i que compta amb mi... Per descomptat que pot comptar amb mi, l'objectiu comú és clar, com ella diu: "Liberar a las mujeres de la triple esclavitud a la que habían sido sometidas: esclavitud a la ignorancia, esclavitud como mujeres y esclavitud como trabajadoras". Serà meravellós tindre-la a prop quan vingui a viure a València.

Rosa m'ha dit que dissabte Mary Santpere estrena un espectacle al Nostre Teatre. Vindrà amb el seu pare Josep Santpere, el promotor teatral, ja li he dit que el meu pare els podrà presentar, mai se sap si pot obrir-li algunes portes i que acabe actuant en alguna obra a Barcelona.

Hem eixit a passejar de vesprada i a veure alguna falla, enguany s'han plantat cent vint falles, que és el major nombre de falles plantades fins ara. Ens hem agafat de la mà, encara que cuidant-nos de no mostrar massa el nostre amor, a la gent encara li costa comprendre'ns i entendre'ns, és absurd. Ens ha passat una cosa molt desagradable mentre anàvem caminant tranquil·lament per la plaça de la Regió: uns energúmens, perquè no se'ls pot dir d'una

▲ María Santpere Hernández, coneguda com a Mary Santpere, va ser una coneguda actriu, cantant i humorista que va triomfar en diferents mitjans, tant en castellà com en català. Va ser coneguda com "La Reina del Paral·lel", que és el carrer on estaven la majoria de teatres a Barcelona. En la imatge li la veu juntament amb el seu pare, l'empresari José Santpere, i la dona de l'editor Carceller. Foto propietat d'Enrique Díaz Bala.

altra manera, en veure'ns agafades de la mà, han començat a increpar-nos i insultar-nos, ens han dit que som unes malaltes i vicioses..., i més coses que preferisc no recordar. Jo anava a encarar-me amb ells, però Rosa s'ha posat a plorar i m'ha demanat per favor que ens n'anàrem. Ambdues ens hem sentit molt malament, Rosa no ha deixat de plorar en tota la vesprada i ha preferit no sopar.

Dissabte, 17 de març de 1934

Al matí estàvem encara un poc afectades per això d'ahir, però no pense donar-los el gust a eixos endimoniats i he tractat d'animar-me, i d'animar Rosa. Si estem tristes tinc la sensació que guanyen ells, i no pense permetre-ho. Hem eixit a fer la compra al mercat i ens ha servit per a canviar el nostre humor, perquè a la vesprada havíem d'anar al teatre.

L'espectacle de Mary Santpere ha sigut tot un èxit. Increïble la quantitat de gent que hi havia al carrer Pi i Margall, malgrat el fred que feia per al mes en què estem. Crec que han fet una foto en la qual apareixen la dona de Vicent Carceller, Mary Santpere, el seu pare... i quasi tota València, que hi era per a l'estrena. Rosa, a més, estava molt contenta perquè Josep Santpere li ha oferit, en una obra que estrenaran en uns mesos a Barcelona, un paper secundari, però per alguna cosa es comença.

Vicent Carceller i el meu pare han estat xarrant, sembla que, després del daltabaix de l'esquerra en les últimes eleccions, s'han proposat unir-se per a formar un nou partit polític al costat de Manuel Azaña, Izquierda Republicana, que serà la unió de molts altres partits.

El meu pare també m'ha donat l'últim exemplar de La Traca, que eixia a la venda hui. Hi ha un article en la revista que m'ha cridat l'atenció, titulat "El merengue republicano", que diu al final: "No se puede hacer la revolución con un pulverizador y agua de rosas. La revolución se hace a sartenazos, a linternazos. Y, desde luego, sin pizca de orden y sin permiso del Nuncio y del Ordinario de la diócesis". Estic d'acord amb la majoria de coses que diu l'article, però no sé, veig que la nostra societat està molt enfrontada ideològicament, esperem que això no acabe malament en el futur.

Diumenge, 18 de març de 1934

Rosa i jo estàvem cansades de l'enrenou d'ahir, però, i malgrat que encara em ruboritze dir-ho, ens hem perdut entre besos i carícies este matí. Som tan felices juntes.

A la vesprada ens hem acostat a veure la falla de la plaça del Mercat, al costat de casa, ara és la nostra falla.

El monument de la plaça del Mercat l'ha dissenyat Vicente Benedito Baró, i està dedicat a les activitats de les dones, és espectacular.

Segons ens ha explicat una veïna, Vicente Benedito és el responsable del ninot Pepet. Des de 1924 la vespra de Sant Josep, a les portes del Cercle de Belles Arts de València, apareixia el ninot al costat d'un tonell demanant mantenció per a la criança de Pepet, això es feia per a recaptar fons per a l'entitat. Pepet va aparèixer el primer any en bolquers, i s'ha pogut veure, any rere any, la seua evolució: en el seu bateig, en la seua comunió, acabant els seus estudis artístics... M'ha fet molta gràcia! A més, ha sigut la idea que ha propiciat que enguany l'artista Regino Mas haja organitzat als soterranis del Mercat Central una exposició de ninots, que cada falla ha seleccionat, perquè hi haja un 'ninot indultat'.

▲ Ninot indultat de 1934 en l'exposició del ninot.

Mis Col, falla guanyadora al 1934. ▶
Plaça del Mercat Central.
Artista: Vicent Benedito

Dilluns, 19 de març de 1934

Aquest matí hem gaudit les dues prenent un xocolate amb bunyols i una mistela, és una data especial per a nosaltres i calia celebrar-ho. La cafeteria, al carrer de la Sang, estava de gom a gom, hi havia gent esperant fora per a poder seure.

Més tard, hem passejat fins que ens hem cansat. Mentre estàvem assegudes en un banc, li he llegit un poema de Safo de Mitilene, una poetessa que Rafael López, el meu antic professor, em va descobrir:

*L'amor ha sacsejat les meues entranyes
com l'huracà que sacseja muntanya avall les alzines.
Vas vindre. Vas fer bé. Jo t'estava esperant,
has calat foc al meu cor, que crema de desig.*

Ens hem besat i hem parat el temps durant eixe instant màgic. Hem menjat frugalment a casa, ambdues estàvem encara plenes dels bunyols. Hem gaudit, abraçades, la sobretaula.

De vesprada, en eixir de casa, ens hem perdut entre la gentada per a anar a veure cremar la falla de la plaça del Mercat. Quina ha sigut la meua sorpresa en veure els energúmens de l'altre dia en una cantonada de la plaça, he agafat Rosa de la mà i m'he dirigit amb ella cap a on estaven, Rosa s'ha alterat un poc, però en veure'm tan decidida no m'ha dit res. Una vegada davant d'ells, els he dit ben fort que quin era el seu problema, i que els malalts eren ells, que no tornaren a ficar-se amb nosaltres si no volien buscar-se problemes... S'han quedat de pedra, la gent que hi havia al voltant molt amablement ens ha preguntat si ens estaven molestant, i en eixe moment els dos energúmens se n'han anat amb el cap baix esperitat.

Després de la topada, hem decidit gaudir de l'espectacle de la Cremà. De nou, ens hem agafat de la mà, encara que aquesta vegada amb valentia i sense importar-nos el que poguera pensar la gent. Durant aquests anys, tanta estupidesa i intransigència no han fet més que avivar el foc del nostre amor, eixe foc que es va iniciar aquella nit de Sant Josep de 1922 a Xàtiva, mentre les flames il·luminaven per primera vegada el nostre futur camí, aquell dia en què ens vam besar per primera vegada. Hui és un record tan meravellós que cada vegada que pense en això, em pose feliç. Perquè hui, com aleshores, només tenim una oportunitat en la vida, perquè hui, com ahir, el nostre amor és el nostre únic destí negador de tanta amenaça de les ombres, perquè hui, com demà, lluitarem pel que creem, i ens enfrontarem a les llengües esmolades i les enveges cada any, cada dia i cada Sant Josep, espere que per la resta de la nostra vida. Un dia especial en el qual revifarem el foc amb les nostres mirades, amb els nostres gestos i amb la força dels nostres cossos, per a il·luminar no sols el nostre camí, sinó el de moltes altres dones i homes que no es resignen a deixar morir el tresor que és l'amor que senten i que els fa viure.

Bibliografia Consultada

- Actualidadfallera.es. Manuel Sanchis 2022. *Pepet, el ninot que crecía con el paso del tiempo.*
- Teatre popular i art compromés a València, capital de la República. Ricard Bellveser.

PARA LA TRACA

El merengue republicano

Esta República no se aguita, se aguita a duras penas y con dificultad se tiene en pie, de blandengue y daltarrava que ella es.

Para su misma vida se nos está desdoblando entre las manos.

Nunca ha traido la miel, base de la arquitectura de constitución, gran consistencia.

Los muros de pastaflores y las torres de hojaldre se desmenuzan al primer soplo de viento al suelo.

Miles de años hace que los romanos inventaron sus castillos y sus murallas.

Ni la invasión bárbara, ni los terremotos que la acompañaron y subiguieron, han hecho en estas murallas ni un solo agujero.

En Barcelona, en cambio, cuando pasa un atabál por el Paseo de Gracia, tiemblan todos los palacios de castillo, bota una machicha horrosa toda la yerba monumental de la Exposición y el Eixample.

El Derecho romano también es de almirra, como el arco de Sanlúcar y la acrópolis de Tarragona. Por eso no hay quien lo cambie.

Si nosotros, al meternos en forma política o social, construyéramos así, nuestra edificación sería obra de romanos. Para su conservación, otro material albañicero que el marqués y el guirriache, y nuestras borrajas antes de cubrirnos se desmoronaron.

El primero que se le a cachetero a puntapiés con una asta que nosotros hemos alzado, la tira a tierra.

A nuestra pobre República se le constipa en seguida con un estornudo.

Es que la piedra se nos resaca. Somos pigneros, buenos obreros sólo para construir castillos de azúcar.

Queríamos hacer, como los Acosborricos, una República y nos salió rana. Los ramos se nos muerden.

Hicimos una revolución con machas muelas y así nos ha resultado ella.

No se puede hacer la revolución con un pulverizador y agua de rosas.

La revolución se hace a sartenazos, a bisturines. Y, desde luego, sin pinta de orden y sin permiso del Nuncio y del Obispo de la diócesis.

ANGEL SAMBLANCAT

Cipote. Como el administrador nos ha dado 2'30 y el tranvia sólo cuesta 0'15, nos ahorramos 2'15. ¡Tranca, ¡trancaditos con!

Y damos tres alabozanos en la puerta.

Indudablemente los pobres frailes están muy escamados y temen los asaltos a los conventos, porque se abre una puertecita ventanita y saca un perrucopio, por el cual se conoce que miran al que llama.

A las 12 en el convento

Llegamos a la santa casa a las doce en punto de la mediana.

El dibujo de Cipote. — 1934. España. Reproducción autorizada por el autor. Se trata de un dibujo que ilustra una situación general, pero no se refiere a las circunstancias.

Se murmura...

— que San Alejandro Llorca hizo grandes cosas de las diez y tres doctores Marañón, Cardenal y Barrio.

— que esto hizo sospechar al don Alejandro que él tenía el secreto Gobierno a un millón de votos que venía por la zona salada del gobierno.

— que en concepto del cataplasma señor Marañón — don Marañón —, la F. U. E. no tiene castas.

— que el tal doctor de los castillos españoles, guarda en su oficina una lista que es la lista de todos los españoles.

— que la lista del personal obrero de A. B. C. dispuso mucha a sus labores, habiendo a disposición con la lista mencionada que los servía el gobierno.

— que algunos doctores de la zona salada las inscripciones de don Alejandro se han separado de su partido.

— que la doctores tiene por base el tal doctor Marañón la lista de los doctores que realizan una labor social, política.

— que los tres señores, Alvar, Arce y Villatoro, están muy escamados y en sus labores elecciones resalta profesional el acto.

— que allí puesto a elegir los días salados de cada mes, bien se ven en la diócesis.

— que un periódico diario, valenciano, ha hecho una declaración que puede causar un cambio nuevo en la política periodística.

— que el colega es republicano independiente — diputado — legal — — está en el acto que se dice la revolución social.

— que eso mismo sólo puede estar en el acto el gremio de doctores.

— que al mismo tiempo que el periódico salado es andaluz el director valenciano de los frailes una vez más como si se fuera fuera con un viento, y se con él.

— que el republicano Español Iglesias se ha deshecho del todo.

— que según los señores, pronto habrá, al ser lo la lista, doctores, en sus labores, se han mencionado con la zona salada.

Después agrego la cara de un logo, que pregunta: — ¿Qué fraile, hermano? — Soy el redactor de LA TRACA que viene a hacer una información.

Se vuelve a cerrar el ventanillo y oímos escuchar larguísimo.

Al fin se abre la puerta y aparece el logo con otros dos frailes que nos apuntan con una ametralladora. Me dicen: — Pase, pase, hermano. Tenemos que tomar estas precauciones porque como hay tanto malvado republicano, el mejor día nos asaltan, y estamos dispuestos a pegarle un tiro a Dios y a su padre. Una cosa es ser cristiano y otra ser unos primeros alambros.

Memorizo después me pasan al despacho del prior. Yo digo: — ¡Ave María Purísima! — — ¡Qué Ave María ni qué marica! Los amigos pasan aquí cuando les da la pajolera gana con toda confianza. Ahí va una copa. Me encuentra usted tomando el vermouth. Esto lo hacemos para sacrificarnos, porque como el vermouth nos abre mucho el apetito, así luego nos quedamos siempre con hambre.

És com si em poguera veure a mi mateixa des de fora. Escapant a córrer escala avall de la mà del meu germà Toni. Apressa, apressa. El cor pressionat i la por de perdre'm la màgia que m'espera en girar el cantó de Pare Claret. Jo, tan xicoteta que no puc seguir les camallades del germà gran, quasi quinze anys més gran, que m'agafa en braços perquè així anem més de pressa.

Estàvem sopant quan s'ha sentit el primer avís: el masclet que anuncia que la falla menuda del barri està a punt de cremar-se. I ens hem posat en marxa de seguida, l'ou caigut a mig acabar en el plat. Pere IV, número 9. Ho escrivia a les fitxes de dades del col·legi Gozalbes Vera. Pere IV, número 9, pis tercer, sense ascensor, de protecció oficial del franquisme, setanta i pocs metres quadrats, un únic bany, una cuina menuda, un terrat plagat d'antenes, sis persones unides. Els orígens. I la falleta del barri cremant-se cada mes de març, com una promesa de futurs vibrants. La vida per construir i la fortalesa intacta per a portar-la endavant.

El meu tresor ha sigut nàixer en una família humil, en un carrer sense importància d'un barri de treballadors de Xàtiva. Crec que tots els que hem crescut al barri de la Falla Molina-Claret tenim en comú uns orígens humils. El nostre major tresor, el tresor que hem de preservar amb fermesa per a transmetre a les futures generacions, és el conjunt de valors que hem après dels nostres pares: resistència davant de les adversitats, perseverança en superar-nos, honradesa per a conduir-nos. Dignitat,

Per
Purificació
Mascarell

Esriptora, professora de literatura comparada a la Universitat de València.
Veïna de Molina-Claret

Orígens

en una paraula. Eixa dignitat que sols atorga pertànyer a la classe obrera.

És com si em poguera veure a mi mateixa des de fora. La falla ja està plantada. I jo passe pel costat cap a Mercadona. Vaig a recollir a ma mare, que ix de treballar carregada de bosses de la compra. Ens quedem uns minuts admirant els ninots i somrient. Dona alegria tindre una falla tan a prop de casa. Perquè nosaltres érem —som—, en ànima, clar, de la Molina-Claret. Per molt que uns metres més amunt de Pere IV estiguera la falla que sempre guanyava, la del triomf i el "boato". No, nosaltres no som d'eixe món, cantava Raimon. Nosaltres som dels terrats amb vistes al mar d'antenes, del veïnat que s'ajuda i s'estima, de l'ou caigut per a sopar. Vinga, afanya't Toni, que farem tard i no veurem cremar la falla!!!

Un article em mana fer Garzó, que en vida meua m'he vist en tant de compromís. No vull creure'm una Lope del periodisme, ni fer el negoci d'en Robert amb les cabres. Tampoc hi trobareu cap Violant a aquesta crònica mig inventada. Advertits esteu. Sempre hi ha d'haver un motiu per començar. Per això, em llança el desafiament a més de tres-cents kilòmetres de distància i jo el prenc. Ja ho diuen: qui no vulga pols que no vaja a l'era, però és que avui hem vingut a jugar, no als daus ni a les cartes (no sigueu pirates), sinó amb les paraules i els records. I així, fent el burleta, rient-nos del ball i de la festa, rient-nos del mort i de qui el vetlla, ja hem passat el primer paràgraf.

Feia calor, molta calor, que anàvem pel juliol. Com aquell de l'acudit, que era a l'infern i no se'n queixava perquè era de Xàtiva. Però no, no vos confoneu que no som socarrats per això, encara que és ben cert que no tenim por a la condemnaió eterna ni al foc perpetu i abrasador. A veure qui és el valent que ix al carrer a les quatre de la vesprada a l'estiu. Però no te'n vages del tema de l'article que sembla que no trobes consonant com el poeta i ja ets a mitjan segon paràgraf. Algun lector avesat pensarà que vaig de naps a cols i raó no li'n manca. Garzó m'envia una fotografia a través d'aquesta conegudíssima aplica-

Per Begoña Chorques Fuster

Professora que escriu

Un article em mana fer Garzó

ció de conversa instantània –que si ho pensem bé, sembla cosa del dimoni i no em ve de gust dir el nom– i em fa la comanda aprofitant-se de les meues febleses humanes i inclinacions pseudoperiodístiques: Vinga, fes una gasetilla a partir de la foto com fa el Millás a El País Semanal. M'ho aboca, se'n riu i es queda tan a gust, periodista provocador i pocavergonya. La meua primera reacció és de sorpresa en mirar la panoràmica. Sense preguntar, el Garzó m'ha pujat a un DeLorean xativí i m'ha enviat com un relamp el desembre del 1992.

M'indica que em fixe bé, perquè la grua municipal està emportant-se un Volkswagen Passat... Sí, sí, i tan passat... De segur, que n'era d'un que era al bar, aquell que els meus pares van tenir més de vint anys i on jo passava les hores mortes de la vesprada a l'estiu. Quin avorriment més gran! Com més gran era la festa més feina hi havia! Quin negoci més esclau! Estudieu per no haver-lo d'heretar... Li pregunte d'on l'ha tret, la fotografia i em respon que de la immensa, colossal paperassa que guarda, com Diògenes, del seu passat al setmanari Notícia 7, incloses desenes i desenes de fotos. Tot periodista com cal presenta aquesta inclinació a la síndrome del de Sinope. El Garzó, animal reporter, no n'és una excepció. Li recorde que aquell any jo vaig començar la carrera, darrera promoció de Filologia del pla del 79. Afortunadament, ja havien quedat enrere aquells temps en què s'afirmava que les dones no necessitàvem estudiar, però no deixem cap racó a l'enyor. Aquell juny vaig fer la selectivitat de la qual no tinc mal record i vaig esdevenir la primera 'Alcántara universitària' de la família. Això últim m'ho calle, que els dits no teclegen tan de pressa (especialment els de la generació, baula endarrerida en la cadena evolutiva, que fem servir només el dit índex de la mà dreta per polsar la pantalla tàctil). Hi ha tema! Tens tema! Exclama amb una emoció que m'arriba per la xarxa... L'any prodigiós! I em venen al cap

les Olimpíades de Barcelona, amb aquella torxa encesa per un habillíssim arquer (li faltava una cama a aquell xicot o ho vaig somniar?) i l'Expo de Sevilla, amb el primer tren d'alta velocitat, que em vaig quedar sense veure (tragèdia a aquell moment) i on la majoria dels xativins van anar en autobús. Ens obriem a la modernitat de bat a bat i un país que venia del blanc i el negre, d'una dictadura autàrquica que va sobreviure gràcies a les divises dels turistes estrangers, de sobte, va prendre el tecnicolor i ens somniàvem rics i moderns. Tot això ocorria mentre als Balcans es produïa un genocidi i es violava sistemàticament a les dones de l'enemic com arma de guerra.

Vaig entrant al quart paràgraf, i no ho he fet amb peu dret, que és impossible a aquest món de bojós. Més de trenta anys han passat i ens despertem, de bell nou cada matí, amb una altra guerra al cor d'Europa. Continue observant la instantània d'una quotidianitat superba. No hi ha ni rastre de grans esdeveniments internacionals ni esportius. Pense des de quin punt haurà pres el botó el fotògraf, davant del quiosc de premsa o de la carnisseria? El color, una mica gastat i apaivagat, de la fotografia em parla dels anys que han passat igual que els cotxes aparcats al carrer Gregorio Molina. La foto està moguda. Llavors no hi havia esmena, com la vida mateixa, ni possibilitat de fer-ne una segona o una terce-

ra. Només capta una escena diària que no es detura: el treballador de la grua municipal, el cartell de l'estacionament regulat. Us en recordeu quan van dir que s'havia de pagar per aparcar el cotxe al carrer? Quina escama! Ni rastre de cotxes elèctrics ni de res que fes ressò d'ecologia... Se'n començava a parlar encara tímidament.

Al punt de fuga, per la dreta, en diagonal, l'encreuament entre Gregorio Molina i Pare Claret, on es planta la falla que ja ronda sense voler el mig segle. Algun jove que gose llegir aquest simulacre d'article es pensarà que en són un bon grapat d'anys... Potser una mica de raó no li falte; els que juguem amb la xifra ficada als plecs dels ulls tenim la imatge d'aquella col gegantina i ben simpàtica o aquell senyor asiàtic que feia una mica de por amb les ungles llarguíssimes, però amb una jaqueta ben bufona. No el vaig veure cremar perquè em vaig adormir. A Xàtiva trigueu molt a cremar les falles. Es nota que no voleu que la festa s'acabe. El pobre xinés es va pegar una bona morrada, van contar els grans l'endemà, però no creieu que va ser per xenofòbia, és només que a aquells anys no hi havia enginyeria crematòria fallera per fer-ho bonic. Què us pensàveu? Aquesta professora que escriu també té un passat faller. Faller fallat? No ho sé. Ja estic en el cinquè paràgraf i amb aquesta oració el vaig acabant.

Hi ha tema! Tens tema!, m'interpel·lava Garzó. Desenes, potser més d'un centenar d'articles he escrit per llibrets de falla. Ostres, tu, això és vici! És impossible competir amb una bèstia periodística semblant. Ara mateix només desitge que ens farem un tip de riure per aquestes lletres mentre remenarem una orxata, quan torne a ser estiu i faça tanta calor. Promet pagar jo. Té raó: i tant que hi ha tema, és la vida, i el temps que passa i que ens passa per damunt. I tot és vell, i trist, i necessari, que diria el poeta. Doncs et diré una cosa, amic Garzó: són temps que no enyore... i aquí s'acaba la conversa. I tant de bo que no els enyorem mai, només ho pense, tampoc no li ho dic. Millor mirem endavant. "Que tot està per fer", però no "tot és possible". Disculpe, senyor Martí i Pol, que a aquest darrer punt el contradiga. Soc al final, compteu les línies perquè vaig acabant, jutgeu si vos ha entretingut, i està fet!!!

Foto: Agustí Garzó

Per
Maribel
Uicedo

Periodista

Valors festers ocults (i amb riquesa emocional)

Al calendari tenim marcades (sovint amb cercles en roig) diverses dates especials: els aniversaris, les vacances o una quedada amb les amigues o els amics (d'eixes que comences amb l'esmorzar i acabes ben entrada la nit). Però, també, subratllem amb colors cridaners els dies en què són les festes dels nostres pobles: la Magdalena de Castelló, els Moros i Cristians d'Alcoi, les Fogueres d'Alacant, el Misteri d'Elx, la Fira de Tots Sants de Cocentaina, les Falles a nombroses localitats de la Comunitat

Valenciana, i tantes altres.

Destaquem sobre el paper unes jornades que, quan passen a l'acció, les vivim amb intensitat. Vestits amb la indumentària valenciana, els trages guerrers o la brusa i el mocador ens endinsem en les representacions entre les hosts de la mitja lluna i el bàndol de la creu, en les ofrenes florals, les danses, les cercaviles, l'exposició de les gaiates o la crema de les efímeres obres artístiques satíriques.

Un ritual que complim any rere any i que sempre té compassos previs d'organització. Un vessant d'aquest protocol fester la realitzem a les nostres cases, setmanes abans del gros de la celebració, ja que preparem les peces de vestir. És eixe moment en què tornes a agafar amb les mans la falda, el davantal o el gipó, traus les joies, la pinta o les arracades de l'estoig que les ha abraçat la resta de l'any i al capdavant del penja-roba deixes les sabates. Per a les desfilades dels moros i cristians també recuperes dels armaris les túniques, els pantalons bombatxos, les faixes, els turbants o corretges. I els músics repassem les carpetes per comprovar que estan totes les partitures del repertori a tocar, uniformes i instruments.

Paral·lelament, continues ajudant en la falla, la filada o la comissió de festes a organitzar actes, a planificar com seran els dinars o els sopars o el repartiment del material necessari per a participar en la programació festera. Una col·laboració que fa que les peces de l'engranatge funcionen i tot estiga enllestit per a viure les jornades que ressalten a l'almanac.

I arriba la Festa Major. Els dies grans. En les Falles, la plantà marca l'inici del camí que, jornada rere jornada, ens conduirà a la nit en què les flames esborraran els monuments grans i infantils. Per davant, la setmana fallera. Un horitzó d'hores plenes d'alegria, germanor i molta festa. Minuts que ens marcaran el ritme per recórrer la ciutat de Xàtiva per visitar les composicions artístiques, amb els ninots i els cartells amb paraules plenes d'humor, de les comissions. Temps per portar les flors a la Mare de Déu de la Seu, per sentir les mascletades, per anar a la missa en honor a Sant Josep. I tot, vestint elegant amb els teixits i complements que sumen història.

Als espectadors (incloent-hi als assidus o els turistes que viuen aquesta festa per primera vegada), els crida l'atenció els espolins de les falleres, les sabates amb el mateix color i brodat d'eixa falda, la jupa, jupetí o el calçó o la combinació entre el mocador al cap i la manta dels fallers. Però la persona que ho vesteix, sap que és una peça significativa. Potser, porten la mantellina que era de la seua àvia que ja no està, la faixa que ha heretat del pare o els metalls nobles per al pentinat regalats per una persona estimada. Són tresors amagats a ulls del públic, però que adquireixen un alt valor per al fester o la festera.

Aquest valor ocult fester també es pot extrapol·lar a la construcció en fusta, cartó o paper que respon a la creativitat de l'artista fa-

ller i és una realitat cada tercer mes de l'any. Naix amb el disseny que, després de mesos de treball, s'exposa als carrers entre el 15 i 19 de març, amb el seu significat. Un missatge que a la nit de Sant Josep es redueix a cendra, però el foc no esborra la joia de monument, ja que es queda a la crònica oral o escrita.

En els Moros i Cristians d'Alcoi també s'exposen eixes obres d'art o es porten peces que són un símbol. Els trages de personatges rellevants, com per exemple capitans o alferes, són dissenys únics. A la capa, la túnica, al casc o al turbant incorporen trets identitaris de la filada a la qual pertanyen. El fester o la festera, així mateix, llueix els estils que ja portaven els seus avantpassats o el dia conegut com l'Alardo –l'últim de la trilogia en honor a Sant Jordi– disparen amb l'arcabús del iaio o de l'amic que ja han faltat, però que el seu record, en cada festa, està present.

Són tresors que es queden gravats a la memòria de cada fester o festera i que són captats en les fotografies –com aquella imatge amb què et veus amb l'uniforme de músic portant la bandera de la teua banda a l'acte de l'Himne de Festes d'Alcoi, i es reflecteix aquell dia que vas decidir vestir amb la corbata de ton pare amb el mateix nuc que ell va fer dies abans del seu últim alé–.

Quants tresors d'aquest tipus es guardaran en les diferents festes que, de gener a desembre, tenen lloc als municipis de la Comunitat Valenciana?

Identitats d'unes celebracions que tenen reconeixements de Patrimoni Immaterial de la Humanitat de la Unesco, declarades d'Interès Turístic Internacional, Nacional o Autònom o Bé d'Interès Cultural Immaterial. Una protecció a unes tradicions que cal seguir guardant com un tresor.

Per
M. José
Perucho
Roger

Esteticista, assessora d'imatge.
Fallera de Molina-Claret.

Uns Tresors que són Patrimoni immaterial de la nostra memòria

Tresor, paraula amb una musicalitat com poques. Paraula que evoca: or, riquesa, solatge..., un tresor ben custodiat, és resistent al pas del temps i mai canvia.

L'única cosa que canvia, a mesura que el temps va passant, és la seua condició, perquè un tresor sempre és, cada vegada, més valuós.

Les persones que tenim la sort de viure a Xàtiva, saben que és una ciutat molt rica en història, pot ser massa història i tot, com

deia Joan Fuster quan parlava de Xàtiva. El seu Patrimoni és la prova fefaent del que us dic: convents, palaus, esglésies, museus, carrers, places... junt amb tants personatges il·lustres, entre els qui sobreïxen per mèrits propis i importància mundial, la família Borja, amb els dos papes, fills de Xàtiva: Calixte III i Alexandre VI... Tot plegat ha fet que la nostra ciutat siga catalogada com un vertader tresor.

Permeteu-me, però, que vos parle d'altre tipus de "tresors". Perquè no solament són materials, també existeixen els tresors que la nostra ment ha sigut capaç d'albergar i que ens fan més rics a mesura que passa el temps. Eixes imatges de moments viscuts que acudeixen de cop i volta per a recordar-nos que en algun temps en concret hem format part d'una situació o vivència, hem creat eixe moment individual o col·lectivament i l'hem patit o gaudit... sí, érem nosaltres, eixes imatges que entren per la retina i s'alberguen per sempre a la nostra ment i al nostre cor, són tresors immaterials, intangibles, són els tresors de la nostra vida, són tresors que el pas del temps no ha sigut capaç de diluir.

▲ Dibuix: Fina Caldes

Ara bé, com que aquest escrit el faig perquè forme part d'un llibre de falles, que particularment guardaré com un tresor, us contaré aquells moments viscuts com a fallera que per a mi han sigut significatius. Molt especialment, en el meu cas, per pertànyer durant vint anys a la falla Molina - Claret, guarde i guardaré imatges i records que per a mi són un tresor i com a tal no tenen preu.

Una de les imatges que no té preu és aquella emoció i vivència de la primera presentació de la falla l'any 1977, que es va celebrar a l'antic Cinema Avenida. Eren

moments de la transició política i nosaltres decorarem l'escenari amb una senyera de part a part, de forma horitzontal, solament amb les barres roges i grogues, aleshores sense franja blava, no vull pensar que passaria ara, però fa cinquanta anys allò era un clar fet reivindicatiu.

No té preu l'eufòria del moment en què ens digueren que teníem el primer premi de falles amb aquella gran "falla de la col" que ens va realitzar l'artista Manuel Blanco. Ah! I l'any següent el mateix amb "la falla del xinés". Quina felicitat!!!

No té preu haver participat, ajudant a un grup de joves fallers de la comissió, a fer la falleta infantil diversos anys i descobrir com els feien les falles des que es modelaven en fang. No, no té preu haver vist eixa primera falleta feta per una colla d'amics plantada a la plaça Pintor Guiteras. Quina satisfacció més gran!!!

No té preu, especialment per a mi, haver estat fallera Major d'aquesta falla en dues ocasions molt significatives, en el seu X i XX aniversari. Tot un luxe i un orgull.

No té preu treure el cap pel balcó de l'ajuntament, el dia de l'entrega de premis, i vorer a totes les comissions contagiades d'una eufòria col•lectiva... eixa imatge, és una de les més inoblidables que tota fallera major guarda al seu cor per a sempre.

No té preu recordar que de Molina - Claret sorgira un grup de teatre que ha estat l'orgull de tots i totes i que ens ha diferenciat com a referent cultural tant dintre de les falles de Xàtiva com fora d'elles. Tampoc té preu la quantitat de professionals que han eixit d'aquesta cantera inesgotable que ara, treballen arreu del món dedicats a les arts escèniques. Tot un orgull que eixe fenomen haja

pres forma dintre de la meua comissió.

Tants moments especials viscuts amb persones amb qui els hem compartit. Hi ha qui encara segueix amb nosaltres i de tant en tant, quan ens retrobem pel barri o per Xàtiva, rememorem alguna vegada algun dels nostres tresors guardats al calaix de la memòria. Ara bé, tot no és mai complet, sempre ens falta algú que ja no és amb nosaltres. Són molts els fallers i falleres que se n'han anat per sempre i, en aquest punt, vull fer una menció especial a dues falleres de Molina - Claret que ens han deixat el passat 2023, M. José García Alemany i Gemma Beneito Navalón. Amb elles se n'han anat els seus tresors per a l'eternitat.

Cadascú guarda per a si mateix els seus moments viscuts i, ben segur, hi ha records, moments puntuals que sempre que són recordats mantenen encara la mateixa intensitat i ens trauen un somriure o una riallada, encara són capaços de provocar-nos la mateixa emoció o un calfred inesperat... No es poden tocar, és cert, abans déiem que eren intangibles. Tots plegats són únics i valuosos, han resistit al pas del temps, són com els nostres tresors, tresors immaterials de la nostra memòria.

Per
Alejandra
Mompó Mateu

Estudiant i fallera de Molina-Claret

Un tresor transmés de pares a fills

Una tradició és un conjunt de costums que es transmeten de generació en generació degut a l'alt valor d'aquesta. Les tradicions són unes de les coses més boniques que podem heretar dels nostres pares. Cadascuna de les tradicions culturals d'arreu del món, transmeses de pares a fills, d'avis a nets, o simplement, dels més majors als més menuts... conformen un tresor que cal mantenir i transmetre'l, quant a nosaltres, per edat, ens toque fer-ho. Una de les tradicions més representatives de la nostra terra, declarades per la UNESCO Patrimoni Immaterial de la Humanitat, són les falles, i per sort, les he pogut gaudir en primera persona des de ben menuda.

La setmana de falles és diferent de totes les altres, és especial. Durant aquesta, en eixir de casa l'ambient és diferent, s'olora la pólvora dels coets que els menuts tiren durant tot el dia, es veuen desenes de falleres amb els monyos fets, els carrers plens de gent admirant els monuments, s'escolten les xarangues per tot arreu després de quatre dies en els quals els fallers no paren ni un segon, planta, recollida de premis, recorreguda de falles i com no els dies més emocionants per a mi l'ofrena i la baixada de Sant Josep i finalment acabem amb els ulls emocionats tots els fallers veient com els monuments es converteixen en foc i més tard, encendra. Però darrere de tot açò hi ha molt més, tot un any de treball i esforç, on ens reunim tots els divendres al casal, es visiten als artistes, es fa el decorat de la presentació, s'assaja l'obreta i una llista infinita de coses inimaginables.

Sí, les falles són per a mi una de les coses més importants en la meua vida, una de les setmanes de l'any que espere amb més ganes i que desitge que mai s'acaben. I tot això és per la forma en la qual la meua família, sobretot el meu pare, ha sabut transmetre l'estima per aquesta tradició. Des que tinc ús de raó recorde a ma mare i a mon pare molt implicats al món de les falles. I com estava d'orgullosa jo de veure a la meua àvia fent la xocolatada per a tota la falla el dia

19. La felicitat que sentia quan ma mare em despertava ben prompte per a anar a fer-me el monyo, ja que una de les coses que més m'agrada és vestir-me. No m'imagine unes falles sense desfilat pels carrers de Xàtiva, veure com mon pare es dirigia il·lusionat i nerviós a la recollida dels premis, i notar l'alegria del meu germà quan s'acostava el mes de març i per fi es podia retrobar amb els seus amics fallers.

I per si no fos prou, m'encanta escoltar les històries de quan jo era menuda, una de les primeres coses en què pensava quan vaig aprendre a pronunciar les primeres paraules era en ser fallera major infantil de la nostra falla, i clar, com una de les tantes coses que això implica, preparar el discurs per al dia de la meua presentació, inicialment, tot era un somni, però el 2016, amb la il·lusió i ajuda de tota la meua família, aquest desig de nena petita es va fer realitat. També m'agrada escoltar les experiències que va tenir mon pare durant la seua trajectòria com a president, sentir parlar de la falla amb aquest orgull i amor ha fet que despertarà la meua il·lusió per les falles.

I amb orgull puc afirmar que gràcies al meu pare pertany a la família de Molina-Claret, si alguna cosa representa a les falles com aquesta és que de veritat sentim les falles amb el cor, no necessitem premis per a continuar fent falla, perquè portem la falla al nostre cor.

ELS TRESORS OCULTS DE XÀTIVA

Xàtiva és de les ciutats,
que més tresors té amagats.
Trofeus dels nostres avantpassats,
que encara estan enterrats.

Són els tresors ocults,
buscats pels Pirates del Cànyoles.
Que per despreocupats o incultes,
no els gaudim aleshores.

Tresors plens d'història,
rastrre del nostre passat.
Llegat de la memòria,
que espera ser desenterrat.

Alguns que estaven a la vista,
van ser destruïts sense trellat.
Com gran part de la Muralla morisca,
i les Portes d'entrada a la ciutat.

Com l'ermita de les Santes,
esborrada del mapa sense pietat.
Per a construir habitatges,
en un lloc privilegiat.

O com el Temple de l'albereda,
ja fa anys desaparegut.
Perquè algun il·luminat "bleda",
ho va donar per perdut.

Com el Convent de Sant Domènec,
en fase de recuperació.
Que algun il·lustrat jòneg
va propiciar la demolició.

Altres segueixen baix terra,
en el racó més oblidat.
Com el Nimfeu Romà,
que està a l'oest de la ciutat.

Oblits preocupants,
que cal donar-los solució.
Tresors apassionants,
esperant la seua revaloració.

Som el lloc de naixement
del Paper a Europa.
Però no hi ha cap lloc ni emplaçament,
que reconega el millor invent de l'època.

Els Pirates del Cànyoles,
busquen el Paper Xatívi.
Valorat a tot el món i planetes.
A tot el món, menys ací.

Hi ha tresors abandonats,
que fa pena veure'ls.
Esperant ser recuperats,
dels obllits més cruels.

Com la segona estació
més antiga d'Espanya.
Que desitjant la rehabilitació,
caurà del tot, si ningú l'apanya.

O com el molí de Sarrapedra,
que agonitza sense cap solució.
Esperant que caiga l'última pedra,
que confirme la desaparició.

Com els Banys de la moreria,
plens d'herba i gats.
Que esperen algun dia,
ser degudament rescatats...

Els Banys Àrabs del Raval,
són una relíquia de l'antiguitat.
Un salconduit especial,
per a viatjar pel nostre passat.

Com l'ermita de Sant Antoni,
a la que només li queda l'esquelet.
Que fins i tot el dimoni,
demana que la restauren per complet.

Tenim un gran tresor,
que ens rega cada dia.
Un líquid que naix de brollador,
i ens ompli de vida i alegria.

L'aigua de Bellús, valuosa com l'or
de misteriosa procedència.
Fluid dolç i incolor,
necessari per a la subsistència.

Aigua que ve de terres llunyanes,
alguns pensem que de Granada.
Amb l'encant de les seues muntanyes,
arriba a Xàtiva, des de Serra Nevada.

Un aquífer natural d'aigua
cristal·lina i excel·lent.
Tresor monumental,
que no ho valorem suficient.

El tresor de Santa Clara,
és dels últims recuperat.
Ara quan li llaven la cara,
tornarà a poder ser admirat.

Afegint-li al seu valor,
el llegat de Raimon.
Un autèntic tresor,
que voldrien a tot el món.

També hi ha tresors no trobats,
com l'Amfiteatre Romà de la localitat.
Un clàssic de les grans ciutats,
que ningú sap on està amagat.

Potser, no estiga molt lluny,
de la Cova dels lleons.
On els animals, apinyats com a puny,
esperaven a fer les representacions.

Tresors desapareguts que ignorem,
que estan esperant a veure la llum.
Uns els trobarem, altres,
desapareixeran com el fum.

Alguns els canviem d'emplaçament,
com la Pila Baptismal Islàmica.
De ser abeurador, d'un inconscient,
a ser la peça del museu més bonica.

O com la Font dels peixos,
la més viatgera de la ciutat.
Que el destí desficiós, de lloc,
tantes vegades l'ha canviat.

Alguns dels tresors nostres,
altres pirates ens els volen agafar.
Com la Família Borja,
que Gandia se la vol apropiat.

Però els Pirates del Cànyoles,
no ho consentiran.
I junts o soles,
els tresors protegiran.

Els records del passat,
cal recuperar de manera activa.
Són el millor llegat...
Els tresors ocults, de Xàtiva.

José Ramón Cerdà. (Trellater)

Comiat

La cultura popular fallera, un tresor que s'enfonsa

Plaça de la Trinitat, on va començar tot.
Des de quina ombra mires eixa plaça?
No saps si el futur serà fotut, o ple d'esperança...
S'enfonsa la festa... a tots els meninfot!
Abans hi havia sentit de pertanyents al barri,
ara tots volen ser de la que guanya més premis.

El carrer ja no el creua, tot cridant la xicalla,
ara els trastos arreplega, el camió de la deixalla.
El barri ja no es visita, com era el costum d'abans.
El faller a la porta crida... ara t'obri un estranger,
i amb la veu acollonida, el diu que ve de l'Alger.
No sap que són les falles, ningú no li ho ha contat.

Abans la falla menuda tenia gràcia i enginy,
sàtira ben rimada on tot cobrava sentit.
Ara queden poques falles amb farcits arguments.
El cartó ja no existeix, s'ha perdut el cadafal
tot és un muntó de suro a base de poliexpan.
Arriba la crisi fallera, fins i tot als monuments.

Facebook, Instagram... tot va per la internet.
Esguarda't!! Si alçara el cap, el mateix Blai Bellver.
S'apodera de nosaltres el món faller virtual,
prompte estarà engegat, Museu tridimensional.
Canvia la societat i no es veu per espillera
la vella cultura popular, de tradició fallera !!!

Guillem Alborch

El present intent de combatre la ignorància es va acabar d'imprimir el dia 12 de febrer de 2024 en el poble d'Alcàntera de Xúquer, a la comarca de La Ribera Alta, en els tallers gràfics de Blauverd Impressors S.L. Sent cap de taller Amadeu Górriz.

Celebrant el dia de Santa Eulàlia, protectora de les sequeres i de les adversitats de la mar. A un mes vista de l'esclat final de les nostres estimades festes falleres.

Associació Cultural Falla

MOlina - CLARRET Xàtiva 2024

Volum 2
llibret Explicatiu